

Friedrich Engels

Karl Marx

**Κείμενα
για τον
αναρχισμό**

Friedrich Engels - Karl Marx

Κείμενα για τον αναρχισμό

1. Engels, *Για το Κόρος*
2. Engels, *Ένας απολογισμός της ισπανικής εξέγερσης το καλοκαίρι του 1873.*
3. Marx, *Γράμμα στον Σβάιτσερ*
4. Marx, *Η Αδιαφορία για την πολιτική*
5. Marx, *Η υπόθεση Νετσάγιεφ*

Φρίντριχ Ενγκελς

Για το Κύρος

Μερικοί σοσιαλιστές άρχισαν τον τελευταίο καιρό μια κανονική σταυροφορία ενάντια σ' αυτό που ονομάζουν: αρχή του κύρους. Αρκεί να τους πουν ότι τούτη ή εκείνη η πράξη είναι πράξη κύρους, για να την καταδικάσουν. Γίνεται τόση κατάχρηση μ' αυτή τη συνοπτική διαδικασία, που χρειάζεται να εξετάσουμε την υπόθεση λίγο από κοντά. Κύρος θα πει με τη σημασία της λέξης που πρόκειται εδώ: επιβολή μιας ξένης θέλησης στη δική μας. Το κύρος προϋποθέτει από την άλλη πλευρά την υποταγή. Επειδή όμως και οι δύο αυτές λέξεις χτυπούν άσχημα στ' αυτιά και η σχέση που εκφράζουν είναι δυσάρεστη για το υποτασσόμενο μέρος, μπαίνει το ερώτημα μήπως υπάρχει κανένα άλλο μέσο για να τα βγάλουμε αλλιώς πέρα. Μήπως θα μπορούσαμε – στις τωρινές κοινωνικές συνθήκες – να φέρουμε στη ζωή μια άλλη κοινωνική κατάσταση, όπου αυτό το κύρος δε θα έχει κανένα πια σκοπό και κατά συνέπεια θα πρέπει να λείπει. Όταν εξετάζουμε τις οικονομικές – βιομηχανικές και αγροτικές – σχέσεις, που αποτελούν τη βάση της σημερινής αστικής κοινωνίας, βρίσκουμε ότι έχουν την τάση να αντικατασταίνουν σιγά σιγά τη μεμονωμένη δράση των ατόμων με τη συνδυασμένη δράση των ατόμων. Στη θέση των μικρών εργαστηρίων που ανήκουν σε απομονωμένους παραγωγούς μπήκε η σύγχρονη βιομηχανία με τα μεγάλα εργοστάσια και εργαστήρια, όπου εκατοντάδες εργάτες επιβλέπουν πολύπλοκες ατμοκίνητες μηχανές. Τα αμάξια και τα κάρα των μεγάλων δημοσίων δρόμων αντικαταστάθηκαν από τους σιδηροδρομικούς συρμούς, όπως οι μικρές βάρκες με κουπιά και τα ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν από τα ατμόπλοια. Ακόμα και η αγροτική οικονομία περνάει σιγά σιγά κάτω από την κυριαρχία της μηχανής και του ατμού που αργά μα σταθερά βάζουν στη θέση των μικροϊδιοκτητών μεγάλους κεφαλαιοκράτες που καλλιεργούν με τη βοήθεια μισθωτών εργατών μεγάλες εκτάσεις γης. Παντού στη θέση της ανεξάρτητης δράσης των ατόμων μπαίνει η συνδυασμένη δράση, ο συνδυασμός αλληλεξαρτούμενων λειτουργιών. Όποιος όμως μιλάει για συνδυασμένη δράση, μιλάει για οργάνωση. Μπορεί όμως να υπάρχει οργάνωση χωρίς κύρος;

Ας υποθέσουμε ότι μια κοινωνική επανάσταση εκθρόνισε τους κεφαλαιοκράτες που το κύρος τους σήμερα διευθύνει την παραγωγή και την κυκλοφορία των υλικών αγαθών. Ας δεχτούμε ακόμα, παίρνοντας πέρα για πέρα τη θέση των αντίπαλων του κύρους: ότι η γη και τα εργαλεία δουλειάς έγιναν συλλογική ιδιοκτησία των εργατών που τα χρησιμοποιούν. Θα λείπει τότε το κύρος ή απλώς θα έχει αλλάξει μορφή; Ας δούμε. Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα κλωστήριο βαμβακιού. Το βαμβάκι πρέπει να περάσει τουλάχιστον από έξι διαδοχικές επεξεργασίες προτού αποκτήσει τη μορφή του νήματος. Οι επεξεργασίες αυτές γίνονται – στο μεγαλύτερό τους μέρος – σε διάφορες αίθουσες. Χώρια απ' αυτό χρειάζονται, για να λειτουργούν τα μηχανήματα, διπλωματούχοι μηχανικοί, για να επιβλέπουν τις ατμομηχανές, μηχανουργοί για τρέχουσες επιδιορθώσεις και πολλοί ανειδίκευτοι εργάτες που μεταφέρουν τα προϊόντα από τη μια αίθουσα στην άλλη κλπ. Όλοι αυτοί οι εργάτες άντρες, γυναίκες και παιδιά, είναι υποχρεωμένοι ν' αρχίζουν και να τελειώνουν τη δουλειά τους μίαν ορισμένη ώρα που την ορίζει το κύρος του ατμού, που δε δίνει μια δεκάρα για την ατομική αυτονομία. Χρειάζεται λοιπόν πρώτα να συμφωνήσουν οι εργάτες για τις ώρες εργασίας. Και άμα οριστούν μια φορά αυτές οι ώρες, τότε ο καθένας υποτάσσεται χωρίς εξαίρεση σ' αυτές. Ακόμα παρουσιάζονται, σε κάθε αίθουσα των εργοστασίων και κάθε στιγμή, λεπτομερειακά ζητήματα για τον τρόπο της παραγωγής, τη διανομή του υλικού κλπ., ζητήματα, που πρέπει να λυθούν αμέσως αν δεν πρόκειται να σταματήσει την ίδια στιγμή η παραγωγή. Τώρα αν λυθούν με απόφαση ενός εντεταλμένου που έχει τοποθετηθεί επικεφαλής κάθε κλάδου της δουλειάς ή, όπου αυτό είναι δυνατό, με απόφαση της πλειοψηφίας, το αποτέλεσμα είναι πάντα υποταγή της θέλησης του κάθε ατόμου. Αυτό σημαίνει ότι τα ζητήματα θα λυθούν με την επιβολή. Ο αυτόματος μηχανισμός ενός μεγάλου εργοστασίου είναι πολύ πιο τυραννικός από ότι ήταν άλλοτε οι μικροί κεφαλαιοκράτες που απασχολούσαν εργάτες. Τουλάχιστον για τις ώρες εργασίας μπορούμε να γράψουμε πάνω από την είσοδο αυτών των εργοστασίων: *Lasciate ogni autonomia, voi che entiale.* (σ.σ. Σεις που μπαίνετε εδώ μέσα αφήστε κάθε ιδέα για την αυτονομία). Αν ο άνθρωπος υπόταξε τις δυνάμεις της φύσης με τη βοήθεια της επιστήμης και της εφευρετικής μεγαλοφυΐας, όμως κι αυτές εκδικούνται υποβάλλοντάς τον, στο βαθμό που τις υποτάσσει στην

υπηρεσία του, σ' έναν αληθινό δεσποτισμό, που, είναι ανεξάρτητος από κάθε κοινωνική οργάνωση. Το να θέλουμε να καταργήσουμε το κύρος στη μεγάλη βιομηχανία, είναι σαν να θέλουμε να καταργήσουμε την ίδια τη βιομηχανία, είναι σαν να θέλουμε να καταστρέψουμε την ατμοκίνητη νηματουργία και να γυρίσουμε πίσω στο ροδάκι.

Ας πάρουμε για άλλο παράδειγμα ένα σιδηρόδρομο. Και εδώ επίσης είναι απόλυτα αναγκαία η συνεργασία πολλών ανθρώπων: μια συνεργασία που πρέπει να γίνεται σε απόλυτα καθορισμένες ώρες, γιατί αλλιώς θα γίνουν δυστυχήματα. Και εδώ ο πρώτος όρος της λειτουργίας είναι μια κυρίαρχη θέληση που λύνει κάθε δευτερεύον ζήτημα, άσχετα αν αυτή τη θέληση την εκφράζει ένας αντιπρόσωπος ή μια επιτροπή στην οποία ανέθεσαν την εκτέλεση των αποφάσεων μιας πλειοψηφίας ενδιαφερομένων προσώπων. Και στην μια και στην άλλη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με ένα ξεκάθαρο ζήτημα κύρους. Κάτι παραπάνω: τι θα συνέβαινε με το πρώτο κιάλας τραίνο που θα ξεκινούσε αν καταργούσαμε το κύρος των σιδηροδρομικών υπαλλήλων πάνω στους κυρίους ταξιδιώτες;

Μα η αναγκαιότητα του κύρους και μάλιστα του προστακτικού κύρους φαίνεται παραστατικότερα στο καράβι που βρίσκεται στην ανοιχτή θάλασσα. Εδώ τη στιγμή του κινδύνου η ζωή όλων κρέμεται από το αν όλοι υπακούουν αμέσως και απόλυτα στη θέληση ενός και μόνον προσώπου. Κάθε φορά που πρόβαλλα τέτοια επιχειρήματα στους πιο αφηνιασμένους αντιπάλους του κύρους, δεν ήξεραν τίποτα άλλο να μου απαντήσουν εκτός από αυτό: «Αχ! Αυτό είναι αλήθεια, αλλά εδώ δεν πρόκειται για το κύρος με το οποίο περιβάλλουμε τους αντιπροσώπους, αλλά για μια εντολή». Οι κύριοι αυτοί πιστεύουν ότι άλλαξαν το ζήτημα επειδή άλλαξαν το όνομα. Έτσι οι βαθυστόχαστοι αυτοί, κοροϊδεύουν τον κόσμο.

Είδαμε λοιπόν ότι, από το ένα μέρος, ένα ορισμένο κύρος, ολότελα αδιάφορο με ποιο τρόπο παραχωρήθηκε, και από το άλλο, κάποια σχετική υποταγή είναι πράγματα που μας επιβάλλονται, ανεξάρτητα από κάθε κοινωνική οργάνωση, μαζί με τους υλικούς όρους κάτω από τους οποίους παράγουμε και κυκλοφορούμε τα προϊόντα.

Είδαμε παράλληλα ότι οι υλικοί όροι της παραγωγής και της κυκλοφορίας πλαταίνουν αναπόφευκτα από τη μεγάλη βιομηχανία και τη μεγάλη αγροτική οικονομία και έχουν την τάση να επεκτείνουν όλο και περισσότερο το πεδίο αυτού του κύρους. Είναι επομένως παράλογο να λέμε ότι η αρχή του κύρους είναι μια απόλυτα κακή αρχή και ότι η αρχή της αυτονομίας είναι μια απόλυτα καλή αρχή. Το κύρος και η αυτονομία είναι σχετικά πράγματα, η έκταση στην οποία εφαρμόζονται αλλάζει στις διάφορες φάσεις της κοινωνικής εξέλιξης. Αν οι οπαδοί της αυτονομίας αρκούσαν να λένε ότι η κοινωνική οργάνωση του μέλλοντος θα περιορίσει το κύρος μόνο μέσα στα όρια που γίνονται ανεξάρτητα από τους όρους της παραγωγής, τότε θα μπορούσαμε να συνεννοηθούμε. Όμως δεν βλέπουν τα γεγονότα που κάνουν αναγκαίο το κύρος και ρίχνονται πάνω στη λέξη.

Για ποιο λόγο οι αντίπαλοι του κύρους δεν περιορίζουν την πολεμική τους ενάντια στο πολιτικό κύρος, ενάντια στο κράτος; Όλοι οι σοσιαλιστές έχουν την ίδια γνώμη ότι το πολιτικό κράτος και μαζί του και το πολιτικό κύρος θα εξαφανιστούν σαν αποτέλεσμα της μελλοντικής κοινωνικής επανάστασης και αυτό σημαίνει ότι θα χάσουν οι δημόσιες λειτουργίες τον πολιτικό τους χαρακτήρα και θα μετατραπούν σε απλές διοικητικές λειτουργίες που θα προστατεύουν τα πραγματικά κοινωνικά συμφέροντα. Οι αντίπαλοι όμως του κύρους απαιτούν να καταργηθεί μονομιάς το αυθεντικό πολιτικό κράτος πριν ακόμα εξαφανιστούν οι κοινωνικοί όροι που προκάλεσαν τη γέννησή του. Απαιτούν η πρώτη πράξη της κοινωνικής επανάστασης να είναι η κατάργηση του κύρους. Είδαν ποτέ αυτοί οι κύριοι μια επανάσταση; Μια επανάσταση είναι ασφαλώς το αυθεντικότερο πράγμα που υπάρχει. Είναι μια πράξη με την οποία ένα μέρος του πληθυσμού επιβάλλει τη θέλησή του στο άλλο με όπλα, με λόγους και με κανόνια, δηλαδή με τα πιο αυταρχικά μέσα που μπορούσε να φανταστεί κανείς. Και η νικήτρια μερίδα πρέπει, αν δε θέλει να είναι μάταιος ο αγώνας που έκανε, να σταθεροποιήσει αυτή την κυριαρχία της με τον τρόπο που εμπνέουν τα όπλα της στην αντίδραση. Θα κρατούσε ποτέ η Παρισινή Κομμούνια έστω και μια μέρα αν δεν είχε μεταχειριστεί ενάντια στην αστική τάξη αυτό το κύρος του οπλισμένου λαού; Αντίθετα, δε θα πρέπει να την κατηγορήσουμε για το ότι δεν το χρησιμοποίησε όσο έπρεπε;

Επομένως ένα από τα δύο: ή δεν ξέρουν τι λένε οι αντίπαλοι του κύρους και έτσι

προκαλούν σύγχυση, ή ξέρουν, και στην περίπτωση αυτή προδίνουν το προλεταριακό κίνημα. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση εξυπηρετούν την αντίδραση.

ⁱ Ένα άρθρο του ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΉΝΓΚΕΛΣ με τον τίτλο: «ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΡΟΣ». Με τη λέξη κύρος, οι μεταφραστές αποδίδουν τη λέξη Autoritat. Επειδή όμως δεν εξαντλείται έτσι όλη η έννοια της λέξης αυτής, σημειώνουν ότι σημαίνει και: επιβολή, αυθεντία, αρχή, δικαιοδοσία κλπ. Το κείμενο γράφτηκε από τον Φ. Ένγκελς το Γενάρη – Φλεβάρη του 1873. Δημοσιεύτηκε σε ιταλική γλώσσα στο “Aimnacco Requbblicano per l’ anno 1874”. Το άρθρο αυτό περιλαμβάνεται στα διαλεγτά έργα των Μάρξ – Ένγκελς και Λένιν, που επιμελήθηκε το Ινστιτούτο Μάρξ-Ένγκελς-Λένιν (Κρατικός Εκδοτικός Οίκος για πολιτική φιλολογία, Μόσχα 1948). Τα υλικά αυτών των έργων φυλάγονται στο Ινστιτούτο Μάρξ-Ένγκελς-Λένιν της Μόσχας. Στο Ελληνικό Διαδίκτυο δημοσιεύεται για πρώτη φορά στο ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ.

Φρίντριχ Ένγκελς

Οι μπακουνικοί επί το έργον¹

Ένας απολογισμός της ισπανικής εξέγερσης το καλοκαίρι του

1873

I

Η αναφορά για τη μυστική Συμμαχία του Μιχαήλ Μπακούνιν που δημοσίευσε μόλις τώρα η Επιτροπή της Χάγης αποκάλυψε στους εργαζόμενους τις δόλιες δραστηριότητες, τα βρόμικα κόλπα και τη λογοκοπία με τη βοήθεια των οποίων το προλεταριακό κίνημα επρόκειτο να μπει στην υπηρεσία της φουσκωμένης φιλοδοξίας και των εγωιστικών σκοπών μερικών παραγνωρισμένων μεγαλοφυϊών. Εντωμεταξύ, αυτοί οι επίδοξοι μεγάλοι άντρες, μας έδωσαν την ευκαιρία στην Ισπανία να δούμε κάτι από την πρακτική επαναστατική τους δράση. Ας δούμε πώς έβαλαν σε εφαρμογή τις υπερεπαναστατικές τους φράσεις για αναρχία και αυτονομία, για κατάργηση κάθε αυταρχισμού, ειδικά του κρατικού αυταρχισμού και για άμεση και πλήρη χειραφέτηση των εργατών. Μπορούμε, επιτέλους, να το κάνουμε αυτό, εφόσον, εκτός από τις αναφορές των εφημερίδων για τα γεγονότα της Ισπανίας, έχουμε τώρα και την αναφορά της Νέας Ομοσπονδίας της Μαδρίτης της Διεθνούς που υποβλήθηκε στο Συνέδριο της Γενεύης.

Όπως ξέρουμε, τον καιρό που έγινε το σχίσμα στη Διεθνή οι πιθανότητες ήταν υπέρ των μελών της μυστικής Συμμαχίας στην Ισπανία. Η μεγάλη πλειοψηφία των ισπανών εργατών ακολουθούσε τη γραμμή της. Όταν, το Φεβρουάριο του 1873, ανακηρύχθηκε η Δημοκρατία, τα μέλη της Συμμαχίας βρέθηκαν σε αμηχανία. Η Ισπανία είναι μια τόσο βιομηχανικά καθυστερημένη χώρα που ούτε λόγος δεν μπορεί να γίνει για άμεση πλήρη απελευθέρωση της εργατικής τάξης. Η Ισπανία πρέπει να περάσει πρώτα από διάφορα προκαταρκτικά στάδια ανάπτυξης και να βγάλει από το δρόμο της μια σειρά από εμπόδια. Η Δημοκρατία πρόσφερε μια ευκαιρία για να διανυθούν αυτά τα στάδια στο βραχύτερο δυνατό χρόνο και να ξεπεραστούν γρήγορα τα εμπόδια. Από αυτή όμως την ευκαιρία μπορούσε να επωφεληθεί η ισπανική εργατική τάξη μόνο αν έπαιζε ένα δραστήριο πολιτικό ρόλο. Οι εργατικές μάζες το κατάλαβαν. Προσπάθησαν παντού να πάρουν μέρος στα γεγονότα, να επωφεληθούν από την ευκαιρία για δράση, αντί να αφήσουν, όπως συνέβαινε μέχρι τώρα, ελεύθερο το πεδίο στις ιδιοκτήτριες τάξεις για δράση και δολοπλοκίες. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα γίνονταν εκλογές για Συντακτική Βουλή (10 Μαΐου 1873). Ποια έπρεπε να είναι η στάση της Διεθνούς; Οι ηγέτες των μπακουνικών βρέθηκαν σε δύσκολη θέση. Η συνέχιση της πολιτικής αδράνειας γινόταν, κάθε μέρα που περνούσε, περισσότερο γελοία και αδύνατη : οι εργάτες ήθελαν να «δουν έργα». Τα μέλη της Συμμαχίας, από την άλλη, χρόνια ολόκληρα διακήρυσσαν πως δεν έπρεπε κανείς να πάρει μέρος σε μια επανάσταση που δε θα είχε σκοπό την άμεση και πλήρη χειραφέτηση της εργατικής τάξης, ότι η πολιτική δράση οποιουδήποτε είδους συνεπάγεται αναγνώριση του Κράτους, που είναι η ρίζα όλων των κακών και επομένως η συμμετοχή σε οποιασδήποτε μορφής εκλογές ήταν έγκλημα που επισύρει την ποινή του θανάτου. Το πώς βγήκαν από αυτή τη δύσκολη θέση εξιστορείται στην αναφορά της Μαδρίτης που αναφέραμε ήδη :

«Την παραμονή κιόλας των γενικών εκλογών για τη Συντακτική Βουλή οι εργάτες της Βαρκελώνης, του Αλκói και άλλων πόλεων ήθελαν να μάθουν τι πολιτική γραμμή έπρεπε να υιοθετήσουν στον κοινοβουλευτικό αγώνα και σε άλλες εκστρατείες. Έγιναν, λοιπόν, δύο μεγάλες συγκεντρώσεις, η μία στη Βαρκελώνη και η άλλη στο Αλκói. Και στις δύο τα μέλη της Συμμαχίας έκαναν τα πάντα για να αποτρέψουν οποιαδήποτε απόφαση που θα πλησίαζε στο ποια πολιτική γραμμή έπρεπε να ακολουθήσει η Διεθνής» (σημειώστε το : η δική τους Διεθνής). «Αποφασίστηκε, λοιπόν, ότι η Διεθνής, σαν ένωση, δεν έπρεπε να ασχοληθεί με οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα, αλλά τα μέλη της, σαν άτομα, μπορούσαν να κάνουν μόνα τους ό,τι θεωρούσαν σωστό και να υποστηρίζουν το μέρος που θα εξέλεγαν, σύμφωνα με την διάσημη θεωρία τους της αυτονομίας! Και ποιο ήταν το αποτέλεσμα της εφαρμογής αυτής της παράλογης θεωρίας; Ότι τα περισσότερα μέλη της Διεθνούς, μαζί και οι αναρχικοί, πήραν μέρος στις εκλογές χωρίς πρόγραμμα, χωρίς σημαία και

χωρίς υποψήφιους, βοηθώντας έτσι να εκλεγούν αποκλειστικά σχεδόν αστοί ρεπουμπλικάνοι. Μόνο δύο ή τρεις εργάτες μπήκαν στη Βουλή και αυτοί δεν αντιπροσώπευαν τίποτα, η φωνή τους ποτέ δεν υψώθηκε για να υπερασπίσει τα συμφέροντα της τάξης μας και χαρούμενα ψήφιζαν υπέρ όλων των αντιδραστικών προτάσεων που υπέβαλε η πλειοψηφία.»

Σ' αυτό οδηγεί η μπακουνική «αποχή από την πολιτική». Σε καιρούς ηρεμίας, όταν το προλεταριάτο ξέρει από πριν ότι, στην καλύτερη περίπτωση, μπορεί να βγάλει μόνο λίγους αντιπρόσωπους στο κοινοβούλιο και δεν έχει καμιά πιθανότητα να κερδίσει μια κοινοβουλευτική πλειοψηφία, τους εργάτες μπορεί μερικές φορές να τους κάνει να πιστέψουν ότι είναι μεγάλη επαναστατική πράξη να κάτσουν σπίτι τους ώσπου να τελειώσουν οι εκλογές και, γενικά, να μην επιτεθούν στο Κράτος μέσα στο οποίο ζουν και το οποίο τους καταπιέζει, αλλά να επιτίθενται στο Κράτος ως κράτος που δεν υπάρχει πουθενά και το οποίο συνεπώς δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτόν του. Αυτός είναι ένας υπέροχος τρόπος επαναστατικής συμπεριφοράς, ειδικά για ανθρώπους που αποθαρρύνονται εύκολα. Και ο βαθμός στον οποίο οι ηγέτες της Ισπανικής Συμμαχίας ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία ανθρώπων φαίνεται σε μερικές λεπτομέρειες του προαναφερόμενου δημοσιεύματος.

Μόλις τα γεγονότα σπρώξουν το προλεταριάτο στο προσκήνιο, η αποχή γίνεται ολοφάνερος παραλογισμός και η δραστήρια παρέμβαση της εργατικής τάξης αναπόφευκτη αναγκαιότητα. Κι αυτό έγινε στην Ισπανία. Η παραίτηση του Αμαντέο έδιωξε τους ριζοσπάστες μοναρχικούς από την εξουσία και τους στέρησε την δυνατότητα να την ανακτήσουν στο κοντινό μέλλον. Οι αλφονσικοί είχαν ακόμα λιγότερες πιθανότητες εκείνη την εποχή. Όσο για τους καρλιστές, αυτοί, ως συνήθως, προτιμούσαν τον εμφύλιο πόλεμο από μια εκλογική εκστρατεία. Όλα αυτά τα κόμματα, σύμφωνα με το ισπανικό έθιμο, έκαναν αποχή. Μόνο οι ομοσπονδιακοί Ρεπουμπλικάνοι, διασπασμένοι σε δύο πτέρυγες και ο όγκος των εργατών πήραν μέρος στις εκλογές. Δεδομένης της τεράστιας έλξης που ασκούσε ακόμα τότε το όνομα της Διεθνούς στους ισπανούς εργάτες και της εξαιρετικής οργάνωσης του Ισπανικού Τμήματος που, τουλάχιστον για πραχτικούς σκοπούς, υπήρχε ακόμα εκείνο τον καιρό, ήταν σίγουρο πως οποιοσδήποτε υποψήφιος προτεινόταν και υποστηριζόταν από τη Διεθνή θα είχε λαμπρή επιτυχία στις βιομηχανικές περιοχές της Καταλονίας, στη Βαλένθια, στις πόλεις της Ανδαλουσίας κλπ. και ότι στη Βουλή θα εκλεγόταν μια μειοψηφία αρκετά μεγάλη για να κρίνει την έκβαση όταν θα έφτανε να γίνει ψηφοφορία μεταξύ των δύο πτερύγων των Ρεπουμπλικάνων. Οι εργάτες το ήξεραν αυτό. Καταλάβαιναν πως είχε έρθει ο καιρός να μπουν στο παιχνίδι η ακόμα ισχυρή οργάνωσή τους. Αλλά οι αξιότιμοι ηγέτες της μπακουνικής σχολής κήρυσσαν το Ευαγγέλιο της απόλυτης αποχής πάρα πολύ καιρό για να μπορούν να αντιστρέψουν ξαφνικά τη γραμμή τους. Κι έτσι εφεύραν αυτή την αξιοθρήνητη λύση – η Διεθνής σα σώμα να κάνει αποχή, αλλά να επιτρέψει στα μέλη της να ψηφίσουν, σαν άτομα, όπως ήθελαν. Το αποτέλεσμα αυτής της διακήρυξης πολιτικής χρεοκοπίας ήταν οι εργάτες, όπως συμβαίνει πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις, να ψηφίσουν αυτούς που έβγαζαν τους πιο ριζοσπαστικούς λόγους, δηλαδή, τους Αδιάλλακτους και θεωρώντας επομένως τους εαυτούς τους λίγο-πολύ υπεύθυνους για επόμενα βήματα που έκαναν οι βουλευτές τους, να μπλέξουν μ' αυτά.

II

Τα μέλη της Συμμαχίας δε θα μπορούσαν πιθανώς να επιμείνουν στη γελοία θέση που τους έριξε η πονηρή εκλογική πολιτική τους. Αυτό θα σήμαινε το τέλος του ελέγχου τους πάνω στη Διεθνή για την Ισπανία. Ήταν υποχρεωμένοι να δράσουν, έστω και για τα μάτια του κόσμου. Η σωτηρία γι' αυτούς βρισκόταν σε μια γενική ΑΠΕΡΓΙΑ.

Στο μπακουνικό πρόγραμμα μια γενική ΑΠΕΡΓΙΑ είναι ο μοχλός που χρησιμοποιείται για να αρχίσει η κοινωνική επανάσταση. Ένα ωραίο πρωί όλοι οι εργάτες σε όλα τα εργοστάσια μιας χώρας, ή ακόμα όλου του κόσμου, σταματάνε τη δουλειά και αναγκάζουν έτσι τις ιδιοκτήτριες τάξεις είτε να υποταχτούν ταπεινά μέσα σε ένα μήνα το πολύ, είτε να επιτεθούν στους εργάτες, που θα έχουν τότε το δικαίωμα να αμυνθούν και να χρησιμοποιήσουν την ευκαιρία για να καταδαφίσουν όλη την παλιά κοινωνία. Η ιδέα δεν είναι καθόλου καινούργια. Αυτή την καραμέλα την πιπιλούσαν αδιάκοπα από το 1848 οι Γάλλοι και αργότερα οι Βέλγοι σοσιαλιστές. Πάντως,

είναι αρχικά αγγλικής προέλευσης. Κατά τη διάρκεια της γρήγορης και ρωμαλέας ανάπτυξης του χαρτισμού ανάμεσα στους Άγγλους εργάτες μετά την κρίση του 1837, τον «ιερό μήνα», ήδη από τις αρχές του 1839 προπαγανδιζόταν μια απεργία σε πανευρωπαϊκή κλίμακα και αυτό είχε τόσο ισχυρή έλξη που τον Ιούλη του 1842 οι βιομηχανικοί εργάτες της βόρειας Αγγλίας προσπάθησαν να το βάλουν σε πράξη. Μεγάλη επίσης σημασία αποδόθηκε στη γενικά ΑΠΕΡΓΙΑ στο Συνέδριο της Συμμαχίας στη Γενεύη που έγινε την 1^η Σεπτεμβρίου 1873, αν και είχε γίνει γενικά παραδεκτό ότι αυτό απαιτούσε μια καλοσχηματισμένη οργάνωση της εργατικής τάξης και άφθονα κεφάλαια. Και εδώ είναι ο κόμπος! Από τη μια μεριά, οι κυβερνήσεις, ειδικά όταν ενθαρρύνονται από την αποχή από την πολιτική, ποτέ δε θα επιτρέψουν να φτάσουν η οργάνωση των εργατών ή τα κεφάλαιά τους σε τέτοιο επίπεδο. Από την άλλη, πολιτικά γεγονότα και καταπιεστικές πράξεις των κυρίαρχων τάξεων θα οδηγήσουν στην απελευθέρωση των εργατών πολύ πριν το προλεταριάτο γίνει ικανό να σχηματίσει μια τέτοια ιδανική οργάνωση και αυτό το κολοσσιαίο χρηματικό απόθεμα. Αλλά εάν τα είχαν αυτά, δε θα χρειαζόταν να χρησιμοποιήσουν τον έμμεσο τρόπο της γενικής ΑΠΕΡΓΙΑΣ για να πετύχουν το σκοπό τους.

Κανένας με οποιαδήποτε γνώση των μυστικών πηγών της Συμμαχίας δεν μπορεί να αμφιβάλλει πως η ιδέα να χρησιμοποιηθεί αυτή η δοκιμασμένη μέθοδος προήλθε από το ελβετικό κέντρο. Όπως και να έχει, οι Ισπανοί ηγέτες είδαν σ' αυτή έναν τρόπο για να κάνουν κάτι χωρίς να ανακατευτούν πραγματικά στην «πολιτική» και την υιοθέτησαν με χαρά. Οι θαυματουργές ιδιότητες μιας γενικής ΑΠΕΡΓΙΑΣ προτεινόταν παντού και είχαν γίνει προετοιμασίες για να αρχίσει στη Βαρκελώνη και στο Αλκόι.

Εντωμεταξύ, η πολιτική κατάσταση τραβούσε σταθερά για κρίση. Ο Καστελάρ και οι συνεργάτες του, οι παλιοί ομοσπονδιακοί ρεπουμπλικάνοι καυχησιάρηδες, ήταν τρομοκρατημένοι από το κίνημα που τους είχε παραφουσκώσει. Υποχρεώθηκαν να παραδώσουν τα ηνία της κυβέρνησης στον Πι υ Μαργκάλ (στις 11 του Ιούνη του 1837), που επιζητούσε ένα συμβιβασμό με τους Αδιάλλακτους. Από όλους τους επίσημους Ρεπουμπλικάνους ο Πι ήταν ο μόνος σοσιαλιστής, ο μόνος που συνειδητοποίησε πως η δημοκρατία έπρεπε να εξαρτάται από την υποστήριξη των εργατών. Παρουσίασε γρήγορα ένα πρόγραμμα κοινωνικών μέτρων που μπορούσαν να πραγματοποιηθούν αμέσως και που όχι μόνο θα ωφελούσαν άμεσα τους εργάτες αλλά τελικά οδηγούσαν σε περαιτέρω βήματα και έτσι έδιναν τουλάχιστον την πρώτη ώθηση στην κοινωνική επανάσταση. Αλλά οι μπακουνοικοί-μέλη της Διεθνούς που ήταν υποχρεωμένοι να απορρίψουν ακόμα και τα πιο επαναστατικά μέτρα αν πήγαζαν από το «Κράτος», προτιμούσαν να υποστηρίξουν τους πιο τερατώδεις απατεώνες μεταξύ των Αδιάλλακτων παρά έναν υπουργό. Οι διαπραγματεύσεις του Πι με τους Αδιάλλακτους τραβούσαν σε μήκος. Οι Αδιάλλακτοι άρχισαν να χάνουν την υπομονή τους και οι πιο θερμοκέφαλοι ανάμεσά τους άρχισαν, στην Ανδαλουσία, μια εξέγερση καντονιών. Οι ηγέτες της Συμμαχίας ήταν πια αναγκασμένοι να δράσουν αν δεν ήθελαν να συρθούν πίσω από τους αδιάλλακτους αστούς. Και έτσι δόθηκε εντολή για γενική ΑΠΕΡΓΙΑ.

Σε λίγο, μεταξύ άλλων, κυκλοφόρησε στη Βαρκελώνη μια αφίσα που δήλωνε :

«Εργάτες! Καλούμε σε γενική ΑΠΕΡΓΙΑ για να δείξουμε τη βαθιά αποστροφή που νιώθουμε βλέποντας την κυβέρνηση να χρησιμοποιεί το στρατό για να πολεμάει τα αδέρφια μας τους εργάτες, ενώ παραμελεί τον πόλεμο ενάντια στους καρλιστές» κλπ.²

Οι εργάτες της Βαρκελώνης – της μεγαλύτερης βιομηχανικής πόλης της Ισπανίας που έχει δει τις περισσότερες μάχες οδοφραγμάτων από κάθε άλλη πόλη του κόσμου – εκαλούντο να αντιταχθούν στην ένοπλη δύναμη της κυβέρνησης όχι με το όπλο στα χέρια αλλά με μια γενική απεργία, δηλαδή, με ένα μέσο που αφορούσε μόνο τους ξεχωριστούς κεφαλαιοκράτες, αλλά όχι το συλλογικό τους αντιπρόσωπο – την κρατική εξουσία.

Κατά τη διάρκεια της ειρηνικής απραξίας, οι εργάτες της Βαρκελώνης είχαν την ευκαιρία να ακούσουν τις εμπρηστικές φράσεις ήπιων ανθρώπων όπως του Αλερίνι, του Φάργκα Πελισέρ και του Βίνιας. Αλλά όταν έφτασε ο καιρός της δράσης, όταν ο Αλερίνι, ο Φάργκα Πελισέρ και ο Βίνιας πρώτα ανακοίνωσαν το ωραίο εκλογικό τους πρόγραμμα, μετά συνέχισαν με τον κατευνασμό των παθών και τελικά, αντί να καλέσουν στα όπλα, κήρυξαν γενική ΑΠΕΡΓΙΑ, οι εργάτες στην πράξη τους περιφρόνησαν. Ακόμα και οι πιο αδύναμοι Αδιάλλακτοι έδειξαν περισσότερη ενεργητικότητα από τα πιο δυναμικά μέλη της Συμμαχίας. Η Συμμαχία και η Διεθνής,

που είχε εξαπατηθεί από αυτήν, έχασαν κάθε επιρροή και όταν αυτοί οι κύριοι κάλεσαν σε γενική ΑΠΕΡΓΙΑ ισχυριζόμενοι ότι αυτό θα παρέλυε την κυβέρνηση οι εργάτες απλά τους περιγέλασαν. Αυτό, πάντως, που κατάφεραν πραγματικά οι δραστηριότητες της ψευδοδιεθνούς, ήταν η Βαρκελώνη να μη λάβει μέρος στην εξέγερση των καντονιών. Η Βαρκελώνη ήταν η μόνη πόλη της οποίας η συμμετοχή θα μπορούσε να δώσει σταθερή υποστήριξη στο εργατικό στοιχείο, που αντιπροσωπευόταν δυναμικά σε όλο το κίνημα και έτσι να προσφέρει την προοπτική στους εργάτες να ελέγξουν τελικά ολόκληρο το κίνημα. Επιπλέον, με τη συμμετοχή της Βαρκελώνης, η νίκη θα είχε σχεδόν επιτευχθεί. Αλλά η Βαρκελώνη δεν κούνησε ούτε το δαχτυλάκι της. Οι εργάτες της Βαρκελώνης, που είχαν καταλάβει τι ήταν οι Αδιάλλακτοι και είχαν εξαπατηθεί από τη Συμμαχία, παρέμειναν αδρανείς, επιτρέποντας έτσι στην κυβέρνηση της Μαδρίτης να εξασφαλίσει την τελική νίκη. Όλα αυτά δεν εμπόδισαν τον Αλερίνι και τον Μπρούσε, μέλη της Συμμαχίας (η αναφορά για τη Συμμαχία περιείχε περαιτέρω λεπτομέρειες γι' αυτούς) να δηλώσουν στην εφημερίδα τους, την *Επαναστατική Αλληλεγγύη* :

«Το επαναστατικό κίνημα απλώνεται σαν ανεξέλεγκτη φωτιά στη χερσόνησο ... τίποτα δεν έχει γίνει ακόμα στη Βαρκελώνη, αλλά η επανάσταση βρίσκεται μόνιμα στο γήπεδο!»

Αλλά επρόκειτο για την επανάσταση των Συμμαχιτών, η οποία συνίσταται στο να λες μεγάλα λόγια και γι' αυτό παραμένει μόνιμα στο ίδιο «γήπεδο».

Τον ίδιο καιρό, η γενική ΑΠΕΡΓΙΑ έγινε το σύνθημα της ημέρας στο Αλκói. Το Αλκói είναι μια νέα βιομηχανική πόλη με 30.000 κατοίκους περίπου, όπου η Διεθνής, στην μακρινή μορφή της είχε κερδίσει μια βάση στήριξης μόλις ένα χρόνο πριν και είχε εξαπλωθεί γρήγορα. Ο σοσιαλισμός, με οποιαδήποτε μορφή είχε επιτυχία σ' αυτούς τους εργάτες, που μέχρι τότε δεν είχαν μάθει τίποτα για το κίνημα. Το ίδιο συμβαίνει στη Γερμανία, όταν συμπτωματικά σε κάποια καθυστερημένη πόλη η Γενική Ένωση των Γερμανών Εργατών κερδίζει ξαφνικά πολλούς οπαδούς. Το Αλκói εκλέχτηκε συνεπώς ως η έδρα της μακρινής Ομοσπονδιακής Επιτροπής για την Ισπανία και το έργο αυτής της Ομοσπονδιακής Επιτροπής θα εξετάσουμε εδώ.

Στις 7 του Ιούλη, μια συγκέντρωση εργατών ψήφισε υπέρ μιας γενικής ΑΠΕΡΓΙΑΣ και την επόμενη ημέρα έστειλε μια αντιπροσωπεία στον αλκάλντε (δήμαρχο) ζητώντας του να καλέσει τους εργοστασιάρχες μέσα σε 24 ώρες και να τους γνωστοποιήσει τις απαιτήσεις των εργατών. Ο δήμαρχος Αλμπόρς, ένας αστός Ρεπουμπλικάνος, καθυστέρησε τους εργάτες, ζήτησε στρατεύματα από το Αλικάντε και συμβούλεψε τους εργοστασιάρχες να μην υποχωρήσουν αλλά να οχυρωθούν στα σπίτια τους. Αυτός θα έμενε στο πόστο του. Μετά από μία συνάντηση με τους εργοστασιάρχες – δίνουμε εδώ την επίσημη αναφορά της Ομοσπονδιακής Επιτροπής της Συμμαχίας με ημερομηνία 14 Ιούλη 1873³ – ο Αλμπόρς, που αρχικά είχε υποσχεθεί στους εργάτες πως θα παραμείνει ουδέτερος, κυκλοφόρησε μια προκήρυξη όπου «έβριζε και συκοφαντούσε τους εργάτες και έπαιρνε το μέρος των εργοστασιαρχών καταπατώντας έτσι τα δικαιώματα και την ελευθερία των απεργών και προκαλώντας τους να δώσουν μάχη». Πώς οι ευσεβείς ευχές ενός δημάρχου μπορούν να καταπατήσουν τα δικαιώματα και την ελευθερία των απεργών δεν ξεκαθαρίζεται. Εν πάση περιπτώσει, οι εργάτες καθοδηγημένοι από τη Συμμαχία ειδοποίησαν το δημοτικό συμβούλιο μέσω μιας επιτροπής ότι αν δε σκόπευε να παραμείνει ουδέτερο κατά τη διάρκεια της απεργίας όπως είχε υποσχεθεί, θα έπρεπε να παραιτηθεί για να αποφευχθεί η σύγκρουση. Η επιτροπή δεν έγινε δεκτή και καθώς εγκατέλειπε το δημαρχείο, η αστυνομία άνοιξε πυρ πάνω στο ειρηνικό και άοπλο πλήθος που βρισκόταν στην πλατεία. Έτσι άρχισε η μάχη, σύμφωνα με την αναφορά της Συμμαχίας. Το πλήθος εξοπλίστηκε και άρχισε μια μάχη που, όπως λένε, κράτησε «είκοσι ώρες». Από τη μια μεριά, οι εργάτες, που ο αριθμός τους δίνεται από τη *Solidarité Révolutionnaire* (Επαναστατική Αλληλεγγύη) ως 5.000, από την άλλη, 32 χωροφύλακες στο δημαρχείο και λίγοι οπλισμένοι άντρες σε τέσσερα ή πέντε σπίτια στην αγορά. Αυτά τα σπίτια καταστράφηκαν με εμπρησμό κατά το ωραίο πρωσικό πρότυπο. Τελικά, οι χωροφύλακες έμειναν από πολεμοφόδια και αναγκάστηκαν να παραδοθούν.

«Θα είχαμε θρηνήσει λιγότερα θύματα», λέει η αναφορά της Συμμαχίτικης Επιτροπής, «αν ο Αλκάλντε Αλμπόρς δεν είχε εξαπατήσει το λαό, ισχυριζόμενος ότι θα παραδοθεί και μετά διατάζοντας άνανδρα τη δολοφονία αυτών που μπήκαν στο δημαρχείο βασιζόμενοι στο λόγο του. Και ο ίδιος ο Αλκάλντε δε θα είχε σκοτωθεί από το δίκαια εξαγριωμένο πλήθος αν δεν είχε

πυροβολήσει με το ρεβόλβερ του σχεδόν εξ επαφής αυτούς που πήγαν να τον συλλάβουν».

Και ποιες ήταν οι απώλειες αυτής της μάχης;

«Αν και δεν μπορούμε να ξέρουμε ακριβώς τον αριθμό των νεκρών και των τραυματιών» (από τη μεριά του λαού) «μπορούμε πάντως να πούμε ότι ήταν *όχι λιγότεροι από δέκα*. Από τη μεριά αυτών που προκάλεσαν τη μάχη ήταν *όχι λιγότεροι από δεκαπέντε* νεκροί και τραυματίες».

Αυτή ήταν η πρώτη οδομαχία της Συμμαχίας. Επί είκοσι ώρες, 5.000 άντρες πάλεψαν με 32 χωροφύλακες και λίγους οπλισμένους αστούς και τους νίκησαν όταν τους τέλειωσαν τα πολεμοφόδια, χάνοντας συνολικά *δέκα άντρες*. Η Συμμαχία μπορεί μια χαρά να χώσει στα κεφάλια των οπαδών της το ρητό του Φάλσταφ⁴ ότι «το καλύτερο συστατικό της ανδρείας είναι η σύνεση».

Δε χρειάζεται να πούμε ότι όλες οι ιστορίες φρίκης που δημοσίεψαν οι αστικές εφημερίδες για εργοστάσια που κήκαν χωρίς λόγο, για πολυάριθμους χωροφύλακες που εκτελέστηκαν και ανθρώπους που αφού τους κατάβρεξαν με βενζίνη τους έβαλαν φωτιά, είναι καθαρά επινοήματα. Οι εργάτες που νικούν, φέρονται πάντα στους νικημένους αντιπάλους τους πάρα πολύ γενναιόδωρα κι έτσι οι τελευταίοι τους κατηγορούν για όλα τα αδικήματα που *αυτοί οι ίδιοι* ποτέ δεν παραλείπουν να διαπράξουν όταν νικήσουν.

Κι έτσι η νίκη κατακτήθηκε.

Η *Επαναστατική Αλληλεγγύη* γράφει θριαμβευτικά : «Οι φίλοι μας στο Αλκόνι, που αριθμούν 5.000, είναι κύριοι της κατάστασης».

Και τι έκαναν αυτοί οι «κύριοι» την «κατάστασή» τους;

Εδώ η αναφορά της Συμμαχίας και η εφημερίδα της μας αφήνουν στα κρύα του λουτρού και είμαστε αναγκασμένοι να βασιστούμε στις συνηθισμένες αναφορές των εφημερίδων. Από αυτές μαθαίνουμε ότι οργανώθηκε στο Αλκόνι μια «Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας», δηλαδή, μια επαναστατική κυβέρνηση. Για να επιβεβαιωθεί αυτό που στο Συνέδριό τους στο Σεν Ιμιέ (8) της Ελβετίας, στις 15 του Σεπτεμβρίου του 1872, τα μέλη της Συμμαχίας αποφάσισαν : ότι

«κάθε οργάνωση πολιτικής, αυτοαποκαλούμενης προσωρινής ή επαναστατικής αρχής, δεν μπορεί παρά να είναι μια καινούργια απάτη και είναι τόσο επικίνδυνη για το προλεταριάτο όσο και καθεμιά από τις ήδη υπάρχουσες κυβερνήσεις».⁵

Τα μέλη της Ισπανικής Ομοσπονδιακής Επιτροπής, που συνήλθε στο Αλκόνι, έκαναν επιπλέον ότι μπορούσαν για να υιοθετηθεί αυτή η απόφαση και από το Συνέδριο του Ισπανικού Τμήματος της Διεθνούς. Και παρ' όλα αυτά, μαθαίνουμε ότι ο Σεβερίνο Αλμπαράθιν, ένα μέλος αυτής της Επιτροπής και, σύμφωνα με ορισμένες αναφορές, και ο Φρανθίσκο Τομάς, ο γραμματέας του, ήταν μέλη αυτής της προσωρινής και επαναστατικής κυβέρνησης, της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας του Αλκόνι.

Και τι έκανε η Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας; Τι μέτρα υιοθέτησε για να φέρει την «άμεση και πλήρη χειραφέτηση των εργατών»; Απαγόρευσε στους άντρες να εγκαταλείψουν την πόλη, αν και στις γυναίκες αυτό επιτρεπόταν, με την προϋπόθεση ότι είχαν ... *διαβατήριο!* Οι εχθροί κάθε αρχής να εισαγάγουν ξανά το *διαβατήριο!* Όλα τα άλλα ήταν έσχατη σύγχυση, απραξία και ανημποριά.

Εντωμεταξύ, ο στρατηγός Βελάρντε πλησίαζε με στρατό από το Αλικάντε. Η κυβέρνηση είχε κάθε λόγο να θέλει να ξεμπερδέψει ήσυχα με τις τοπικές εξεγέρσεις των επαρχιών. Και οι «κύριοι της κατάστασης» στο Αλκόνι είχαν κάθε λόγο να θέλουν να ξεμπλέξουν από μια κατάσταση που δεν ήξεραν πώς να τη χειριστούν. Συνεπώς, ο βουλευτής Θερβέρα, που ενεργούσε σα μεσολαβητής, είχε ένα εύκολο καθήκον. Η Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας παραιτήθηκε και στις 12 του Ιούλη τα στρατεύματα μπήκαν στην πόλη χωρίς να συναντήσουν οποιαδήποτε αντίσταση. Η μόνη υπόσχεση που δόθηκε στην Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας σαν αντάλλαγμα ήταν για ... γενική αμνηστία. Οι Συμμαχίτες «κύριοι της κατάστασης» είχαν για άλλη μια φορά ξεμπλέξει από μια δύσκολη θέση. Και εδώ τελειώνει η περιπέτεια του Αλκόνι.

Η αναφορά της Συμμαχίας μας πληροφορεί ότι στο Σανλούκαρ της Μπαραμέντα, κοντά στο Κάντιθ,

«ο Αλκάλντε έκλεισε τα γραφεία της Διεθνούς και οι απειλές του και οι αδιάκοπες επιθέσεις του στα ατομικά δικαιώματα των πολιτών εξόργισαν τους εργάτες. Μια επιτροπή

απαίτησε από τον υπουργό να τηρηθεί ο νόμος και να ανοίξουν ξανά τα γραφεία που είχαν κλείσει αυθαίρετα. Ο κ. Πι συμφώνησε ότι έτσι έπρεπε ... αλλά στην πράξη αρνήθηκε να συμμορφωθεί. Οι εργάτες ξεκαθάρισαν ότι η Κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να κηρύξει εκτός νόμου την Ένωσή τους (τη Διεθνή, σ.τ.μ.). Κατάργησαν τις τοπικές αρχές και διόρισαν άλλους στη θέση τους, οι οποίοι ξανάνοιξαν τα γραφεία της Ένωσης.»⁶

«Στο Σαλούνκαρ ... ο λαός είναι κύριος της κατάστασης!» γράφει θριαμβευτικά η *Επαναστατική Αλληλεγγύη*. Τα μέλη της Συμμαχίας, που και εδώ, αντίθετα με τις αναρχικές τους αρχές, σχημάτισαν μια επαναστατική κυβέρνηση, δεν ήξεραν τι να κάνουν την εξουσία τους. Έχασαν τον καιρό τους σε μάταιες λογομαχίες και χάρτινες αποφάσεις και όταν ο στρατηγός Παβία στις 5 Αυγούστου, αφού κατέλαβε τη Σεβίλλη και το Κάντιθ, έστειλε μερικούς λόχους της ταξιαρχίας Σόρια στο Σανλούκαρ δε συνάντησε ... καμιά αντίσταση.

Αυτά ήταν τα ηρωικά κατορθώματα που εκτέλεσε η Συμμαχία εκεί που δεν είχε κανέναν ανταγωνιστή.

III

Αμέσως μετά τις οδομαχίες στο Αλκói, ακολούθησε μια εξέγερση των Αδιάλλακτων στην Ανδαλουσία. Ο Πι υ Μαργκάλ που ήταν ακόμα στο πηδάλιο του κράτους, άρχισε συνεχείς διαπραγματεύσεις με τους ηγέτες αυτού του κόμματος με το σκοπό να σχηματίσει μαζί τους ένα Υπουργικό Συμβούλιο. Γιατί, λοιπόν, άρχισαν την εξέγερση πριν αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις; Οι αιτίες αυτής της απερίσκεπτης ενέργειας ποτέ δεν εξηγήθηκαν αρκετά, πάντως είναι σίγουρο ότι η κύρια φροντίδα των Αδιάλλακτων ήταν η πραγματική εγκαθίδρυση μιας ομοσπονδιακής δημοκρατίας όσο το δυνατό γρηγορότερα για να καταλάβουν την εξουσία και τα πολυάριθμα διοικητικά πόστα που θα δημιουργούνταν στα διάφορα καντόνια. Το χώρισμα της Ισπανίας είχε καθυστερήσει πολύ από τη Βουλή της Μαδρίτης και επομένως έπρεπε να καταπιαστούν με την υπόθεση οι ίδιοι και να ανακηρύξουν παντού ανεξάρτητα καντόνια. Η στάση που ως τώρα κρατούσε η (μπακουνική) Διεθνή, η οποία από τις εκλογές ήταν πολύ μπλεγμένη με τις ενέργειες των Αδιάλλακτων, έδινε λαβή για υπολογίζουν στην υποστήριξη των Μπακουνικών. Πραγματικά, δεν είχαν μόλις καταλάβει οι Μπακουνικοί βίαια το Αλκói και ήταν επομένως σε ανοιχτή σύγκρουση με την κυβέρνηση; Επιπλέον, οι Μπακουνικοί για χρόνια κήρυσσαν ότι κάθε επαναστατική δράση από τα πάνω ήταν ένα κακό και τα πάντα έπρεπε να οργανώνονται και να εκτελούνται από τα κάτω. Και να που τώρα βρέθηκε η ευκαιρία να εφαρμοστεί η περίφημη αρχή της αυτονομίας από τα κάτω, τουλάχιστον σε μερικές πόλεις. Όπως αναμενόταν, οι Μπακουνικοί εργάτες έπεσαν στην παγίδα και έβγαλαν τα κάστανα από τη φωτιά για χάρη των Αδιάλλακτων, μόνο για να ανταμειφθούν αργότερα από τους συμμάχους τους με τις συνηθισμένες κλοτσιές και σφαίρες.

Ποια ήταν η θέση των μελών της μπακουνικής Διεθνούς σε όλο αυτό το κίνημα; Το βοήθησαν να αναπτύξει τον ομοσπονδιακό τοπικισμό του. Έβαλαν σε πράξη όσο ήταν δυνατό το αναρχικό τους ιδεώδες. Οι ίδιοι αναρχικοί οι οποίοι πριν λίγους μήνες είχαν διακηρύξει στην Κόρντομπα ότι το να εγκαθιδρυθεί μια επαναστατική κυβέρνηση ήταν προδοσία και εξαπάτηση των εργατών, οι ίδιοι Μπακουνικοί παρακάθονταν τώρα σε όλες τις επαναστατικές δημοτικές κυβερνήσεις της Ανδαλουσίας, αλλά πάντα σε μειοψηφία, έτσι που οι Αδιάλλακτοι μπορούσαν να κάνουν ότι ήθελαν. Ενώ οι τελευταίοι διατηρούσαν την πολιτική και τη στρατιωτική ηγεσία, τους εργάτες τους ξεφορτώνονταν με πομπώδεις φράσεις ή αποφάσεις που εμφανίζονταν ότι εισάγουν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις του πιο χοντροκομμένου και χωρίς νόημα είδους, οι οποίες επιπλέον υπήρχαν μόνο στα χαρτιά. Μόλις οι Μπακουνικοί ηγέτες απαιτούσαν πραγματικές παραχωρήσεις, τους έδιωχναν με περιφρόνηση. Όταν μιλούσαν με τους ανταποκριτές αγγλικών εφημερίδων, οι Αδιάλλακτοι ηγέτες του κινήματος βιάζονταν να διαχωρίσουν τον εαυτόν τους από τα αυτοαποκαλούμενα «μέλη της Διεθνούς» και να αποποιηθούν κάθε ευθύνη γι' αυτούς, δηλώνοντας ότι τους ηγέτες τους και όλους τους φυγάδες της παρισινή Κομμούνας τους είχαν κάτω από αυστηρή αστυνομική παρακολούθηση. Τελικά, όπως θα δούμε, οι Αδιάλλακτοι στη Σεβίλλη, κατά τη διάρκεια της μάχης με τα κυβερνητικά στρατεύματα, πυροβόλησαν και ενάντια στους

μπακουνικούς συμμάχους τους.

Μ' αυτόν τον τρόπο, μέσα σε λίγες ημέρες όλη η Ανδαλουσία ήταν στα χέρια των ένοπλων Αδιάλλακτων. Η Σεβίλλη, η Μάλαγα, η Γρανάδα, το Κάντιθ κλπ. καταλήφθηκαν σχεδόν χωρίς αντίσταση. Κάθε πόλη αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητο καντόνι και σχημάτισε μια επαναστατική επιτροπή (χούντα). Η Μούρθια, η Καρταχένα, και η Βαλένθια ακολούθησαν το παράδειγμά τους. Μια παρόμοια απόπειρα, αλλά πιο ειρηνικού χαρακτήρα, έγινε στη Σαλαμάνκα. Έτσι, σχεδόν όλες οι μεγάλες πόλεις της Ισπανίας ήταν στα χέρια των εξεγερμένων, εκτός από τη Μαδρίτη, την πρωτεύουσα, που είναι μια πόλη του λούσου και σχεδόν ποτέ δεν παίζει αποφασιστικό ρόλο, και τη Βαρκελώνη. Αν εξεγειρόταν η Βαρκελώνη, η επιτυχία θα ήταν σχεδόν εξασφαλισμένη και επιπλέον θα είχε προσφέρει ισχυρή υποστήριξη στο εργατικό στοιχείο του κινήματος. Αλλά, όπως είδαμε, οι Αδιάλλακτοι στη Βαρκελώνη ήταν συγκριτικά ανίσχυροι, ενώ οι Μπακουνικοί, που ήταν ακόμα πολύ ισχυροί εκείνο τον καιρό, χρησιμοποίησαν τη γενική ΑΠΕΡΓΙΑ με σκοπό τον κατευνασμό. Έτσι η Βαρκελώνη αυτή τη φορά δε βρέθηκε στο πόστο της.

Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1873.

Δημοσιεύτηκε στο Φοκλστάατ, 31 Οκτωβρίου, 2 και 5 Νοεμβρίου 1873

1 http://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1073014

Γράφτηκε το Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1873.

Πρώτη δημοσίευση, στο Φοκλστάατ 31 Οκτωβρίου, 2 και 5 Νοεμβρίου 1873

Πρώτη δημοσίευση στα αγγλικά, 1939.

Ιστορικά.

Αυτή η σειρά των άρθρων γράφτηκε την επομένη των γεγονότων στην Ισπανία το καλοκαίρι του 1873, γεγονότα που αποτέλεσαν την κορύφωση της ισπανικής αστικής επανάστασης του 1868-74. Ο Ένγκελς επικεντρώνει την προσοχή του στη συμβολή των Ισπανών Μπακουνικών στις αποτυχημένες εξεγέρσεις καντονιών του Ιουλίου-Σεπτεμβρίου, που οργανώθηκαν στη νότια και νοτιοανατολική Ισπανία από τους Αδιάλλακτους, μια εξτρεμιστική ρεπουμπλικάνικη ένωση που υποστήριζε το χωρισμό της Ισπανίας σε ανεξάρτητα καντόνια. Οι Αδιάλλακτοι και οι Μπακουνικοί σύμμαχοί τους δεν ικανοποιήθηκαν με τα ριζοσπαστικά κοινωνικά μέτρα που είχε πάρει η αριστερή ρεπουμπλικανική κυβέρνηση του Πι υ Μαργκάλ (πώληση των κρατικών και εκκλησιαστικών γαιών, ίδρυση μικτών επιτροπών για τη ρύθμιση των συνθηκών εργασίας, ελεύθερο καθεστώς στις αποικίες, κλπ.) και από το Σύνταγμα που είχε συντάξει το Κορτές (Βουλή), που ανακήρυξε την ομοσπονδιακή δημοκρατία. Εξασθένησαν το ρεπουμπλικανικό στρατόπεδο εξαναγκάζοντας τον Πι υ Μαργκάλ να παραιτηθεί στις 18 Ιουλίου 1873 και έτσι έστρωσαν το δρόμο για την εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας στην Ισπανία στις αρχές του 1874 και για τη μετέπειτα παλινόρθωση της μοναρχίας των Βουρβόνων. Ο Ένγκελς άντλησε τις πληροφορίες του από τον περιοδικό τύπο και από διάφορα έγγραφα των ισπανικών τμημάτων της Διεθνούς, κυρίως από την αναφορά που υπέβαλε η Νέα Ομοσπονδία της Μαδρίτης στο Συνέδριο της Διεθνούς που έγινε στη Γενεύη στις 8-13 Σεπτεμβρίου 1873.

2 Ο Ένγκελς πιθανόν παραθέτει από τη La Solidarité Révolutionnaire (Επαναστατική Αλληλεγγύη), No 6, 16 Ιούλη του 1873, Σ.τ.Ε.

3 “A los Trabajadores” («Προς τους εργάτες»), La Federaci6n (Η Ομοσπονδία), No 206, 26 Ιούλη 1873

4 Κωμικός φαφλατάς στο Σέκσπιρ, Σ.τ.Μ.

5 «Τα δύο Συνέδρια του Σεν Ιμιέ», Δελτίο της Ομοσπονδίας του Ιούρα ... No 17-18, 15 Σεπτέμβρη-1 Οκτώβρη 1872, σελ.13.

6 «Στους εργάτες», Η Ομοσπονδία, No 206, 26 Ιούλη 1873.

ΓΙΑ ΤΟΝ Π. Ζ. ΠΡΟΥΝΤΟΝ

(Γράμμα στον Γ.Β. Σβάιτσερ)

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα γράμμα του ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ στον Γ. Β. Σβάιτσερ το οποίο γράφτηκε στις 24 Γενάρη του 1865. Δημοσιεύτηκε στο «Σοσιαλδημοκράτη» στις 1, 3 και 5 του Φλεβάρη 1865. Το ίδιο κείμενο δημοσιεύτηκε στην πρώτη γερμανική έκδοση της «Αθλιότητας της Φιλοσοφίας» (1865) Το ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ το παρουσιάζει για πρώτη φορά στο Ελληνικό Διαδίκτυο. Προσαρμογή για το Ιντερνετ από τον Παναγιώτη Βήχο.

Λονδίνο, 24 του Γενάρη 1865:

Αξιότιμε κύριε,

Πήρα χθες το γράμμα σας, με το οποίο μου ζητάτε μια διεξοδική κρίση για τον Προυντόν. Έλλειψη χρόνου δεν μου επιτρέπει να ικανοποιήσω την επιθυμία σας. Επιπλέον δεν έχω πρόχειρο κανένα από τα έργα του. Για να σας δείξω όμως την καλή μου θέληση γράφω στα πεταχτά μια σύντομη σκιαγράφηση. Και σεις μπορείτε ύστερα να συμπληρώσετε, να προσθέσετε, να παραλείψετε, με δυο λόγια να κάνετε ότι νομίζετε καλύτερο.

Τις πρώτες προσπάθειες του Προυντόν δεν τις θυμάμαι πια. Η σχολική του εργασία για την «Παγκόσμια γλώσσα» δείχνει πόσο αβασάνιστα καταπιανόταν με προβλήματα που για τη λύση τους του έλειπαν και οι στοιχειώδεις γνώσεις. Το πρώτο του έργο: «Τι είναι η ιδιοκτησία;» όχι με το νέο του περιεχόμενο, πάντως όμως με το νέο τολμηρό τρόπο να λέει τα παλιά. Στα έργα των γνωστών του γάλλων σοσιαλιστών και κομμουνιστών η «ιδιοκτησία» δεν είχε φυσικά μόνο κριτικαριστεί, μα είχε επίσης «καταργηθεί» με ουτοπικό τρόπο. Στο σύγγραμμα αυτό η σχέση του Προυντόν προς τον Σαιν Σιμόν και το Φουριέ είναι περίπου η ίδια με τη σχέση του Φόουερμαχ προς τον Χέγκελ. Όταν συγκριθεί με τον Χέγκελ, ο Φόουερμαχ είναι πέρα για πέρα φτωχός. Ωστόσο σημείωσε εποχή ύστερα από το Χέγκελ, γιατί έδωσε τόνο σε μερικά σημεία που είναι δυσάρεστα στη χριστιανική συνείδηση και που έχουν σημασία για την πρόοδο της κριτικής, σημεία που ο Χέγκελ τα είχε αφήσει σ' ένα μυστικιστικό μισοσκόταδο.

Αν επιτρέπεται να εκφραστώ έτσι, στο σύγγραμμα αυτό του Προυντόν ακόμα κυριαρχεί ένα μυϊκά γερο ύφος. Και θεωρώ το ύφος του σαν το κύριο πλεονέκτημα του. Βλέπουμε ότι ακόμα και κει όπου αναπαράγεται μονάχα το παλιό, ο Προυντόν νομίζει ότι πρόκειται για αυτοτελή παραγωγή, ότι αυτό που λέει ήταν γι' αυτόν κάτι το καινούργιο και ισχύει σαν κάτι το καινούργιο. Προκλητική ισχυρογνωμοσύνη που θίγει «τα άγια των αγίων» της πολιτικής οικονομίας, πνευματόδικη παραδοξολογία με την οποία χλευάζεται η κοινή αστική νοημοσύνη, συντριπτική κρίση, πικρή ειρωνεία, που και που ένα διορατικό, βαθύ και αληθινό αίσθημα αγανάκτησης για την ατιμία του υπάρχοντος, επαναστατική σοβαρότητα – μ' όλα αυτά ηλέκτριζε τους αναγνώστες το «Τι είναι ιδιοκτησία;» και έδωσε μια μεγάλη ώθηση με την πρώτη του εμφάνιση. Σε μια αυστηρά επιστημονική ιστορία της πολιτικής οικονομίας είναι ζήτημα αν άξιζε καν ν' αναφερθεί.

Με τέτοια εντυπωσιακά συγγράμματα παίζουν τόσο καλά το ρόλο τους στην επιστήμη όσο και στη λογοτεχνία. Ας πάρουμε λχ, το έργο του Μάλθους για τον «Πληθυσμό». Στην πρώτη του έκδοση δεν είναι παραπάνω από «εντυπωσιακό»

λίβελος» και επί πλέον κλεψιτυπία από την αρχή ως το τέλος. Και όμως πόση ώθηση δεν έδωσε στο ανθρώπινο γένος αυτός ο λίβελος!

Αν είχα μπροστά μου το έργο αυτό του Προυντόν θα μπορούσα με μερικά παραδείγματα να αποδείξω εύκολα τον αρχικό του τρόπο συγγραφής. Στις παραγράφους που ο ίδιος τις θεωρεί σαν τις πιο σπουδαίες, μιμείται το χειρισμό των αντινομιών του Καντ – ο Καντ ήταν ο καναδικός γερμανός φιλόσοφος, που τον γνώριζε τότε από μεταφράσεις – κι αφήνει τη γερή εντύπωση, ότι όπως για τον Καντ έτσι και γι' αυτόν η λύση των αντινομιών θεωρείται σαν κάτι που βρίσκεται «πέρα» από την ανθρώπινη νόηση, δηλ. σαν κάτι που για τη δική του νόηση παραμένει ασαφές.

Παρ' όλο το φαινομενικό αρχιεπαναστατισμό του συναντά κανείς ακόμα στο «Τι είναι η ιδιοκτησία;» την αντίφαση ότι ο Προυντόν κριτικάρει, από τη μια, την κοινωνία, από τη σκοπιά και με τα μάτια ενός γάλλου μικροαγρότη (αργότερα μικροαστού) και, από την άλλη, χρησιμοποιεί το μετρό που του κληροδότησαν οι σοσιαλιστές.

Η ανεπάρκεια του συγγράμματος φαινόταν κιάλας στον τίτλο του. Έτσι το ερώτημα μπήκε λαθεμένα και δε μπορούσε να του δοθεί σωστή απάντηση. Οι «σχέσεις ιδιοκτησίας» της αρχαιότητας εκμηδενίστηκαν από τις φεουδαρχικές, οι φεουδαρχικές από τις «αστικές». Έτσι η ίδια η ιστορία άσκησε την κριτική της στις προηγούμενες σχέσεις ιδιοκτησίας. Στην ερώτηση τι είναι η ιδιοκτησία αυτή, μπορούσε να δοθεί η απάντηση μονάχα με μια κριτική ανάλυση της «πολιτικής οικονομίας», που αγκαλιάζει το σύνολο αυτών των σχέσεων ιδιοκτησίας, όχι στη νομική τους έκφραση σαν σχέσεις της θέλησης, αλλά στην πραγματική τους μορφή, δηλ. σαν σχέσεις παραγωγής. Και ενώ ο Προυντόν το σύνολο αυτών των οικονομικών σχέσεων το συνέπλεξε στη γενική νομική αντίληψη: «η ιδιοκτησία», "La propriete", δε μπορούσε να βγει έξω από την απάντηση, που είχε δώσει ο Μπρισσό με τα ίδια λόγια σ' ένα παρόμοιο σύγγραμμα ακόμα πριν από το 1789 ότι: "la propriete c' est le vol" (Η ιδιοκτησία είναι κλεψιά).

Στην καλύτερη περίπτωση απ' όλη αυτή την υπόθεση βγαίνει ότι οι αστικές νομικές αντιλήψεις για την «κλεψιά» ταιριάζουν και για τον ίδιο το «έντιμο» εισόδημα του αστού. Απ' την άλλη, ο Προυντόν μπλεκόταν σε όλων των ειδών τις επινοήσεις για την πραγματική αστική ιδιοκτησία που ήταν ασαφείς και γι' αυτόν τον ίδιο, γιατί η «κλεψιά» σαν βίαιη παραβίαση της ιδιοκτησίας που είναι, προϋποθέτει την ιδιοκτησία.

Τον καιρό που εμένα στο Παρίσι, το 1844, ήρθα σε προσωπικές σχέσεις με τον Προυντόν. Το αναφέρω αυτό εδώ, γιατί ως ένα βαθμό εγώ ο ίδιος φταίω για τη «σοφιστεία» του ("sophistication"), όπως ονομάζουν οι εγγλέζοι την παραποίηση ενός εμπορικού είδους. Σε μακρές συζητήσεις, που βαστούσαν συχνά ολόκληρες νύχτες, τον μόλυνα, προς μεγάλη του ζημιά με το χεγκελιανισμό, που όμως δε μπορούσε να τον μελετήσει όπως πρέπει μια και δεν ήξερε τη γερμανική γλώσσα. Αυτό που άρχισα εγώ, το συνέχισε ο κύριος Καρλ Γκρυν ύστερα από την εκτόπιση μου από το Παρίσι. Ο Γκρυν, σαν καθηγητής της γερμανικής φιλοσοφίας που ήταν, είχε απέναντι μου το πρόσθετο πλεονέκτημα το ότι δεν σκάμπαζε ο ίδιος τίποτε απ' αυτήν.

Λίγο πριν εκδοθεί το δεύτερο σημαντικό έργο του «Η Φιλοσοφία της Αθλιότητας κλπ», ο Προυντόν μου το προανάγγειλε με ένα του πολύ εκτεταμένο γράμμα, όπου του ξέφυγαν ανάμεσα σ' άλλα και τα παρακάτω "J attends votre ferule critique", περιμένω την αυστηρή κριτική σας. Ωστόσο ύστερα από λίγο η κριτική μου αυτή (στο σύγγραμμά μου «Η αθλιότητα της φιλοσοφίας κλπ», Παρίσι 1847) έπεσε πάνω του με τέτοιο τρόπο που τερματίστηκε για πάντα η φιλία μας.

Απ' όσα ειπώθηκαν εδώ, βλέπετε, ότι στο βιβλίο του Προυντον «Φιλοσοφία της αθλιότητας ή η σύστημα των οικονομικών αντιφάσεων» δόθηκε για πρώτη φορά στην ουσία η απάντηση στο ερώτημα: «Τι είναι ιδιοκτησία;». Στην πραγματικότητα ύστερα από την έκδοση αυτού του έργου άρχισε τις οικονομικές μελέτες. Είχε ανακαλύψει ότι το ερώτημα που έθεσε δε μπορεί να πάρει απάντηση με μια βρισιά, μα μονάχα με την ανάλυση της σύγχρονης «πολιτικής οικονομίας». Προσπάθησε συνάμα να εκθέσει διαλεκτικά το σύστημα των οικονομικών κατηγοριών. Στη θέση των άλυτων «αντινομιών» του Καντ έμπαινε η χεγκελιανή «αντίφαση» σαν μέσο εξέλιξης.

Όσο για την εκτίμηση του δότομου, ογκώδους συγγράμματος του, είμαι υποχρεωμένος να σας παραπέμψω στο έργο μου με το οποίο απάντησα σ' αυτό. Σ' αυτό έδειξα ανάμεσα σ' άλλα πόσο λίγο είχε μπει στο μυστικό της επιστημονικής διαλεκτικής και πως, από την άλλη, συμερίζεται τις αυταπάτες της θεωρητικολογούσας φιλοσοφίας, μετατρέποντας ανόητα τις οικονομικές κατηγορίες σε προϋπάρχουσες αιώνιες ιδέες, αντί να τις αντιληφθεί σαν θεωρητικές εκφράσεις ιστορικών σχέσεων παραγωγής που αντιστοιχούν σε μian ορισμένη βαθμίδα της Υλικής παραγωγής και που μ' αυτή την περιστροφή ξανάρχεται στην άποψη της αστικής οικονομίας.(1)

Παραπέρα δείχνω ακόμα, πόσο πέρα για πέρα ελλιπής και εν μέρει μαθητική ήταν η γνωριμία του με την πολιτική οικονομία, που είχε επιχειρήσει την κριτική της, και πως μαζί με τους ουτοπικούς κυνηγά να βρει τη λεγόμενη «επιστήμη», με την οποία να μπορεί να επινοηθεί εκ των προτέρων ένας τύπος για τη «λύση του κοινωνικού ζητήματος», αντί να αντλήσει την επιστήμη από την κριτική γνώση της ιστορικής κίνησης, μιας κίνησης που παράγει η ίδια τους υλικούς όρους της χειραφέτησης. Ιδιαίτερα όμως δείχνεται, πως ο Προυντον παραμένει ασαφής, σφαλερός και μισός στο ζήτημα της βάσης του συνόλου, της ανταλλακτικής αξίας, και ότι ακόμα παίρνει την ουτοπική ερμηνεία της θεωρίας της αξίας του Ρικάρντο σαν βάση μιας νέας επιστήμης. Την κρίση μου για τη γενική του άποψη τη συνοψίζω με τα παρακάτω λόγια: «Κάθε οικονομική σχέση έχει μια καλή και μια κακή πλευρά. Κι αυτό είναι το μόνο σημείο όπου ο κ. Προυντον δε διαφεύδει τον εαυτό του. Την καλή πλευρά τη βλέπει να τονίζεται από τους οικονομολόγους, την κακή πλευρά να την καταγγέλλουν οι σοσιαλιστές. Δανείζεται από τους οικονομολόγους την ανάγκη των αιώνιων σχέσεων. Δανείζεται από τους σοσιαλιστές την αυταπάτη να βλέπει στην αθλιότητα μονάχα την αθλιότητα (αντί να βλέπει σ' αυτήν την επαναστατική καταστρεπτική πλευρά, που θ' ανατρέψει την παλιά κοινωνία). Είναι σύμφωνος και με τους δυο, προσπαθώντας να στηριχτεί στο κύρος της επιστήμης. Η επιστήμη περιορίζεται γι' αυτόν στις μικρές διαστάσεις ενός επιστημονικού τύπου. Είναι ο άνθρωπος που κυνηγά να βρει τύπους. Έτσι ο Προυντον κολακεύεται ότι έδωσε τόσο την κριτική της πολιτικής οικονομίας όσο και του κομμουνισμού. Βρίσκεται πολύ πιο χαμηλά κι από τους δυο. Πιο χαμηλά από τους οικονομολόγους, γιατί σαν φιλόσοφος που κράτα ένα μαγικό τύπο νομίζει ότι μπορεί ν' απαλλαγεί από την υποχρέωση να μπει σε λεπτομέρειες καθαρά οικονομικές. Πιο χαμηλά από τους σοσιαλιστές, γιατί δεν έχει ούτε αρκετό θάρρος, ούτε αρκετά Φώτα για να ανυψωθεί έστω και θεωρητικολογώντας πάνω από τον ορίζοντα των αστών. Θέλει σαν ήρωας της επιστήμης να αιωρείται πάνω από τους αστούς και τους προλετάριους, και δεν είναι παρά ο μικροαστός, που ταλαντεύεται διαρκώς ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, ανάμεσα στην πολιτική οικονομία και τον κομμουνισμό».

Όσο τραχιά κι αν είναι η παραπάνω κρίση, είμαι υποχρεωμένος και σήμερα να την προσυπογράψω λέξη προς λέξη. Ακόμα πρέπει να παρθεί υπόψη ότι τον καιρό που χαρακτήρισα το βιβλίο του Προυντόν σαν τον κώδικα του σοσιαλισμού των μικροαστών και που το απόδειξα αυτό θεωρητικά, οι πολιτικοί οικονομολόγοι και οι σοσιαλιστές ρίχνανε ακόμα το ανάθεμα στον Προυντον ότι ήταν

αρχιεπαναστάτης. Γι' αυτό αργότερα δε συμφώνησα Ποτε με τις κραυγές ότι ο Πруντον «πρόδωσε» την επανάσταση. Δεν φταίει ο ίδιος, αν έχοντας αρχικά παρανοηθεί από τους άλλους και έχοντας ο ίδιος παρανοήσει τον εαυτό του, δε δικαίωσε αστήρικτες ελπίδες.

Σε αντιπαράθεση με το «Τι είναι η ιδιοκτησία;» στη «Φιλοσοφία της αθλιότητας» προβάλλουν στα μάτια μας δυσμενώς όλες οι ελλείψεις του πруντονικού τρόπου έκθεσης. Το ύφος είναι συχνά αυτό που οι γάλλοι το λένε *amroule* (στομφώδες). Υπεροπτικά θεωρητικολόγα κορακίστικα που παριστάνουν ότι είναι γερμανική φιλοσοφία εμφανίζονται κατά κανόνα παντού όπου σταματά η γαλατική οξύνοια. Στ' αυτιά μας αντηχεί διαρκώς ένας αγύρτικός, περιουτολόγος και καυχησιολόγος τόνος και ιδιαίτερα η τόσο δυσάρεστη φλυαρία και επίδειξη για δήτην «επιστήμη». Αντί την πραγματική θερμότητα που φωτίζει το πρώτο σύγγραμμα, εδώ σε μερικά σημεία ρητορεύει συστηματικά με μια φευγαλέα έξαψη. Και επιπλέον η αδέξια και αποκρουστική επίδειξη ευρυμάθειας του αυτοδίδαχτου, που έχει σπάσει πια η φυσική του περηφάνια για πρωτότυπη σκέψη και που σαν νεόπλουτος της επιστήμης νομίζει ότι μπορεί να απλωθεί σε ότι δεν είναι και σε ότι δεν έχει. Ύστερα η νοοτροπία του μικροαστού, που λχ, επιτίθεται με απρέπεια και βάναυσα – ούτε με οξύνοια, ούτε με βάθος, ούτε ακόμα και σωστά – ενάντια σ' έναν άνθρωπο σαν τον Καμπέ, που ήταν αξιοθαύμαστος για τη στάση του απέναντι στο γαλλικό προλεταριάτο, ενώ αντίθετα φέρνεται κόσμια απέναντι σ' έναν Ντυνουαγιέ (που είναι πάντως «κρατικός σύμβουλος») παρά το γεγονός ότι όλη η σημασία αυτού του Ντυνουαγιέ βρισκόταν στο ότι με κωμική σοβαρότητα κήρυττε το ριγκορισμό με τους τρεις ογκώδεις και αβάσταχτα βαρετούς τόμους του, το ριγκορισμό που ο Ελβέτιος τον χαρακτήρισε έτσι: "On veut que les malheureux soient parfaits" (ζητούν από τους δυστυχισμένους να είναι τέλειοι).

Η επανάσταση του Φλεβάρη ήρθε στην πραγματικότητα σε ακατάλληλη ώρα για τον Πруντόν γιατί ίσα-ίσα λίγες βδομάδες προηγούμενα είχε αποδείξει αναντίρρητα ότι είχε περάσει για πάντα «η εποχή των επαναστάσεων». Η εκδήλωση του στην εθνοσυνέλευση αξίζει κάθε έπαινο όσο λίγη κατανόηση κι αν έδειξε για τις υπάρχουσες συνθήκες.

Ύστερα από την εξέγερση του Ιούνη η εκδήλωση αυτή ήταν μια πολύ θαρραλέα πράξη. Η εκδήλωση του αυτή είχε εξάλλου το θετικό αποτέλεσμα ότι ο κύριος Θιέρσο στην απάντηση του στις προτάσεις του Πруντον, που δημοσιεύθηκε αργότερα σε ξεχωριστό βιβλίο απόδειξε σ' όλη την Ευρώπη πάνω σε ποιο βαθμό κατηχησης για μικρά παιδιά στηριζόταν αυτός ο πνευματικός στυλοβατης της γαλλικής αστικής τάξης. Μπροστά στον Θιέρσο ο Πрунτον ογκώθηκε πραγματικά σε προκατακλυσμαίο κολοσσό.

Η ανακάλυψη της «άτοκης πίστης» και η πάνω σ' αυτή στηριγμένη «Λαϊκή τράπεζα» ήταν οι τελευταίες του οικονομικές «πράξεις». Στο σύγγραμμά μου «Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας», (τεύχος I, Βερολίνο 1859 σελ. 59-64), αποδείχνω ότι η θεωρητική βάση της άποψης του πηγάζει από την παραγνώριση των πρώτων στοιχείων της αστικής «πολιτικής οικονομίας», δηλ. της σχέσης των εμπορευμάτων προς το χρήμα, ενώ το πρακτικό εποικοδόμημα ήταν απλή αναπαραγωγή πολύ παλιότερων και πολύ καλύτερα επεξεργασμένων σχεδίων. Δε χώρα καμία αμφιβολία και είναι αυτονόητο ότι το πιστωτικό σύστημα, ακριβώς όπως στις αρχές λχ, του 18^{ου} και ξανά αργότερα του 19^{ου} αιώνα στην Αγγλία είχε χρησιμεύσει για να μεταβιβάσει την περιουσία από τη μια τάξη στην άλλη, μπορεί κάτω από ορισμένες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες να χρησιμεύσει στην επιτάχυνση της χειραφέτησης της εργαζόμενης τάξης. Αποτελεί όμως μια πέρα για πέρα στενή μικροαστική φαντασιοπληξία όταν θεωρεί κανείς το κεφάλαιο που αποδίδει τόκο σαν την κύρια μορφή του κεφαλαίου, όταν θέλει να κάνει βάση του κοινωνικού μετασχηματισμού μια ορισμένη χρησιμοποίηση του πιστωτικού

συστήματος, μια δήμενη κατάργηση του τόκου. Και πραγματικά, αυτή τη φαντασιοπληξία τη βρίσκουμε να την πιπιλίζουν ακόμα και οι οικονομικοί εκπρόσωποι της αγγλικής μικροαστικής τάξης του 17^{ου} αιώνα. Η πολεμική του Προυντόν ενάντια στο Μπαστιά στα 1850 στο ζήτημα του κεφαλαίου που φέρνει τόκο βρίσκεται πολύ πιο κάτω από τη «Φιλοσοφία της αθλιότητας». Τα καταφέρνει να νικηθεί κι απ' αυτόν το Μπαστιά και ξεσπά σε κωμικές φωνές κάθε φορά που ο Μπαστιά του δίνει ένα χτύπημα.

Πριν λίγα χρόνια ο Προυντόν είχε γράψει ένα έργο συμμετέχοντας σε ένα διαγωνισμό – μου φαίνεται πως τον είχε προκηρύξει η κυβέρνηση της Λωζάνης – για τους «Φόρους». Στο έργο αυτό σβήνει και το τελευταίο ίχνος ιδιοφυίας. Δεν απομένει παρά ο πεντακάθαρος μικροαστός.

Όσο για τα πολιτικά και φιλοσοφικά έργα του Προυντόν, σ' όλα δείχνεται ο ίδιος διαφορούμενος χαρακτήρας, γεμάτος αντιφάσεις όπως και στα οικονομικά. Χώρια απ' αυτό, τα έργα του έχουν μονάχα τοπική, γαλλική αξία. Οι επιθέσεις του ενάντια στη θρησκεία, στην εκκλησία κλπ, έχουν μεγάλη τοπική αξία και μάλιστα σε μια εποχή που οι γάλλοι σοσιαλιστές θεωρούσαν σωστό ότι υπερείχαν από τον αστικό βολταιρισμό του 18^{ου} και το γερμανικό αθεϊσμό του 19^{ου} αιώνα με τη θρησκευτικότητα τους. Αν ο Πέτρος ο Μεγάλος τσάκισε με τη βαρβαρότητα τη ρωσική βαρβαρότητα, ο Προυντόν έκανε ότι μπορούσε για να νικήσει με τη φράση τη γαλλική φρασεολογία.

Όχι μόνο σαν κακά έργα, μα σαν χυδαιότητες, σαν χυδαιότητες που ανταποκρίνονται στην μικροαστική άποψη, πρέπει να χαρακτηριστούν τα συγγράμματα του για το «Πραξικόπημα» όπου ερωτοτροπεί με το Λ. Βοναπάρτη και όπου πραγματικά προσπαθεί να τον κάνει αρεστό στους γάλλους εργάτες, και το τελευταίο του έργο ενάντια στην Πολωνία όπου για να τιμήσει τον τσάρο φέρνεται με ηλίθιο κυνισμό.

Συχνά έχουν συγκρίνει τον Προυντόν με το Ρουσσώ. Δε μπορεί να υπάρξει πιο λαθεμένο πράγμα. Έχει ομοιότητες μάλλον με τον Νικ. Λενγκέ που το βιβλίο του για τη «θεωρία των αστικών νομών» είναι ένα μεγαλοφυές έργο.

Ο Προυντόν από φυσικού του είχε κλίση προς τη διαλεκτική. Μα επειδή Ποτε του δεν κατάλαβε την πραγματικά επιστημονική διαλεκτική, τα κατάφερε να φτάσει μονάχα ως τη σοφιστική. Στην πραγματικότητα αυτό είχε σχέση με τη μικροαστική του άποψη. Ο μικροαστός αποτελείται όπως και ο ιστορικός Ράουμπερ από «αφ' ενός» και «αφ' ετέρου». Τέτοιος στα οικονομικά του συμφέροντα και γι' αυτό και στην πολιτική του, στις θρησκευτικές, επιστημονικές και καλλιτεχνικές του απόψεις. Τέτοιος στην ηθική του, τέτοιος και σ' όλα. Είναι η ζωντανή αντίφαση. Κι αν τύχει, όπως ο Προυντόν, να είναι ένας πνευματώδης άνθρωπος, τότε θα μάθει γρήγορα να παίζει με τις ίδιες του τις αντιφάσεις και να τις επεξεργάζεται ανάλογα με τις περιστάσεις σε χτυπητά, θορυβώδη, κάποτε σκανδαλώδη, κάποτε λαμπρά παράδοξα. Ο τσαρλατανισμός στην επιστήμη και η πολιτική προσαρμογή είναι αχώριστα από μια τέτοια άποψη. Απομένει μονάχα ένα παρορμητικό κίνητρο, η ματαιοδοξία, και, όπως σ' όλους τους ματαιοδόξους, πρόκειται στο εξής μονάχα για την επιτυχία της στιγμής, για την εντύπωση της ημέρας. Έτσι σβήνει κατ' ανάγκη το απλό ηθικό τακτ, που κρατούσε πάντα λχ, ένα Ρουσσώ μακριά ακόμα και από τις ψευτοπαραχωρήσεις προς την υπάρχουσα εξουσία.

Ίσως οι μεταγενέστεροι χαρακτηρίζοντας την τελευταία φάση της γαλλικής ιστορίας πουν ότι ο Λουδοβίκος Βοναπάρτης ήταν ο Ναπολέων της και ο Προυντόν ο Ρουσσώ-Βολτέρος της.

Και τώρα πρέπει εσείς ο ίδιος να αναλάβετε την ευθύνη για το γεγονός ότι αμέσως ύστερα από το θάνατο αυτού του ανθρώπου μου φορτώσατε το ρόλο του μετά θάνατον κριτή.

Δικός σας

Καρλ Μαρξ.

(Σύμφωνα με το κείμενο της εφημερίδας ύστερα από σύγκριση που έγινε με το κείμενο που δημοσιεύθηκε στην πρώτη γερμανική έκδοση της «Αθλιότητας της Φιλοσοφίας» (1865)

1. «Όταν οι οικονομολόγοι λένε ότι οι σημερινές σχέσεις ή οι σχέσεις της αστικής παραγωγής – είναι φυσικές, αφήνουν να νοηθεί ότι πρόκειται για σχέσεις, μέσα στις οποίες δημιουργείται ο πλούτος και αναπτύσσονται οι παραγωγικές δυνάμεις σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους. Έτσι αυτές οι ίδιες οι σχέσεις είναι φυσικοί νόμοι, που είναι ανεξάρτητοι από την επίδραση του χρόνου. Είναι αιώνιοι νόμοι, που θα πρέπει να εξουσιάζουν πάντα την κοινωνία. Έτσι ως τώρα υπήρχε ιστορία, τώρα όμως δεν υπάρχει πια» (σελ. 11 του έργου μου). (Σημείωση του Καρλ Μαρξ. Βλ. Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, Άπαντα, τομ. V, σελ. 373-374 της ρωσικής έκδοσης.
2. Στο ίδιο, σελ. 119-120 (Σημείωση του Μαρξ).

Καρλ Μαρξ

Η Αδιαφορία για την πολιτική¹

"Η εργατική τάξη δεν πρέπει να συγκροτηθεί σε πολιτικό κόμμα, δεν πρέπει για κανένα λόγο να έχει πολιτική δράση, διότι το να πολεμάς το κράτος σημαίνει ότι αναγνωρίζεις το κράτος και αυτό είναι αντίθετο στις αιώνιες αρχές. Οι εργάτες δεν πρέπει να κάνουν απεργίες. Διότι το να επιδιώκει κανείς να αυξήσει το μισθό του ή να εμποδίσει τη μείωσή του σημαίνει ότι αναγνωρίζει το Μισθό και αυτό είναι αντίθετο στις αιώνιες αρχές της χειραφέτησης της εργατικής τάξης!

Αν στην πολιτική δράση ενάντια στο αστικό κράτος οι εργάτες επιτυγχάνουν μόνον να αποσπάσουν ορισμένες παραχωρήσεις, τότε προβαίνουν σε συμβιβασμούς -και αυτό είναι αντίθετο στις αιώνιες αρχές. Πρέπει λοιπόν να περιφρονούμε κάθε ειρηνική κίνηση ανάλογη με αυτές που έχουν την κακή συνήθεια να οργανώνουν οι άγγλοι και αμερικανοί εργάτες. Οι εργάτες δεν πρέπει να επιδιώκουν να καθορισθεί ένα νομοθετικό όριο της εργάσιμης μέρας, γιατί αυτό είναι ένα είδος συμβιβασμού με τα αφεντικά, τα οποία δεν θα μπορούν πλέον να τους εκμεταλλεύονται παρά 10 ή 12 ώρες αντί για 14 ή 16. Οι εργάτες δεν πρέπει καν να επιδιώξουν να απαγορευθεί με νόμο η πρόσληψη παιδιών κάτω των 10 ετών στα εργοστάσια, γιατί με τον τρόπο αυτό δεν παύει η εκμετάλλευση των παιδιών άνω των 10 ετών και έτσι κάνουν έναν νέο συμβιβασμό που αμαυρώνει την καθαρότητα των αιώνιων αρχών!

Κατά μείζονα λόγο, οι εργάτες δεν πρέπει να θέλουν να υποχρεωθεί το κράτος -του οποίου ο προϋπολογισμός τροφοδοτείται από την εργατική τάξη- να παρέχει στα παιδιά των εργατών στοιχειώδη εκπαίδευση, όπως συμβαίνει στην Αμερικανική Δημοκρατία γιατί η στοιχειώδης εκπαίδευση δεν είναι πλήρης εκπαίδευση. Είναι καλύτερο οι εργάτες και οι εργάτριες να μη γνωρίζουν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική παρά να εκπαιδεύονται από δασκάλους των κρατικών σχολείων. Είναι καλύτερο να αποβλακώνονται οι εργαζόμενες τάξεις από την αμάθεια και την καθημερινή εργασία επί 16 ώρες, παρά να παραβιασθούν οι αιώνιες αρχές.

Αν η πολιτική πάλη της εργατικής τάξης πάρει βίαιες μορφές, αν οι εργάτες αντικαταστήσουν τη δικτατορία της αστικής τάξης με τη δική τους επαναστατική δικτατορία, τότε διαπράττουν το φρικτό έγκλημα της προσβολής αρχών. Διότι, με σκοπό να ικανοποιήσουν τις βέβηλες και πεζές καθημερινές τους ανάγκες και να συντρίψουν την αντίδραση της αστικής τάξης, δίνουν στο κράτος μια επαναστατική και μεταβατική μορφή αντί να κατεβάσουν τα όπλα και να καταργήσουν το κράτος. Οι εργάτες δεν πρέπει να ιδρύουν ξεχωριστά σωματεία για κάθε επάγγελμα διότι έτσι διαιώνίζουν τον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας, όπως υπάρχει στην αστική κοινωνία, ενώ αυτός ο καταμερισμός διασπά τους εργάτες και αποτελεί στην πραγματικότητα τη βάση της σημερινής σκλαβιάς τους.

Με μια λέξη, οι εργάτες πρέπει να σταυρώσουν τα χέρια και να μην χάνουν το χρόνο τους με πολιτικές και οικονομικές κινήσεις. Αυτές οι κινήσεις δεν μπορούν να τους προσφέρουν παρά άμεσα αποτελέσματα. Ως ειλικρινά θρησκευόμενοι άνθρωποι πρέπει να περιφρονήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες και να φωνάξουν γεμάτοι πίστη: 'Ας σταυρωθεί η τάξη μας, ας χαθεί η γενιά μας, αν είναι να μείνουν αμόλυντες οι αιώνιες αρχές'. Ακριβώς όπως οι ευσεβείς χριστιανοί, πρέπει να πιστέψουν στα λόγια του παπά, να περιφρονήσουν τα αγαθά του κόσμου τούτου και να σκέφτονται μόνο το πώς θα κερδίσουν τον Παράδεισο. Αντικαταστήστε το Παράδεισο με το ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΛΥΣΗ, η οποία θα επέλθει κάποτε, σε κάποια γωνιά της γης, χωρίς να ξέρουμε πώς και χάρη σε ποιον, και το παραμύθι θα είναι ακριβώς το ίδιο.

Αναμένοντας λοιπόν αυτή την περίφημη κοινωνική διάλυση, η εργατική τάξη πρέπει να συμπεριφέρεται κοσμίως σαν καλοβοσκημένο κοπάδι προβάτων, να αφήνει ήσυχη την κυβέρνηση, να φοβάται την αστυνομία, να σέβεται τους νόμους, να παρέχει αδιαμαρτύρητα κρέας για τα κανόνια.

Στην πρακτική ζωή της κάθε μέρας οι εργάτες πρέπει να είναι οι πιο πειθήνιοι υπηρέτες του κράτους, αλλά εσωτερικά πρέπει να διαμαρτύρονται ενεργητικά ενάντια στην ύπαρξή του και να του διαδηλώνουν τη βαθιά θεωρητική τους περιφρόνηση με την προμήθεια και μελέτη φιλολογικών πραγματειών περί καταργήσεως του κράτους. Θα πρέπει δε να αποφεύγουν με κάθε τρόπο να προβάλλουν στο καπιταλιστικό σύστημα οποιαδήποτε αντίδραση εκτός των αναφωνήσεων περί

μελλοντικής κοινωνίας, στην οποία αυτό το μισητό καθεστώς θα έχει πάψει να υπάρχει!"

Κανείς δεν θα αρνηθεί ότι αν οι απόστολοι της αδιαφορίας για την πολιτική εκφράζονταν τόσο καθαρά, η εργατική τάξη θα τους έστελνε στο ανάθεμα και θα ένιωθε ότι χλευάζεται από αυτούς τους δογματικούς αστούς και τους ξεπεσμένους ευγενείς που είναι τόσο ανόητοι ή αφελείς ώστε να της απαγορεύουν κάθε πραγματικό μέσο πάλης, ενώ όλα τα όπλα της πάλης πρέπει να τα παίρνει κανείς από την υπάρχουσα κοινωνία και οι μοιραίοι όροι αυτής της πάλης έχουν το κακό να μην προσαρμόζονται στις ιδεαλιστικές φαντασιώσεις που αυτοί οι διδάκτορες κοινωνικών επιστημών θεοποίησαν με τα ονόματα Ελευθερία, Αυτονομία, Αναρχία. Αλλά το κίνημα της εργατικής τάξης είναι σήμερα τόσο ισχυρό, ώστε αυτοί οι σεχταριστές φιλόανθρωποι δεν τολμούν πια να επαναλάβουν σχετικά με την οικονομική πάλη τις μεγάλες αλήθειες που ακούραστα διακήρυσσαν για την πολιτική πάλη. Είναι αρκετά φοβιτσιάρηδες για να εξακολουθήσουν να τις εφαρμόζουν στις απεργίες, στα συνδικάτα, στα επαγγελματικά σωματεία, τους νόμους για την εργασία των γυναικών και των παιδιών, τον περιορισμό της εργάσιμης μέρας κ.λπ.

Ας εξετάσουμε τώρα αν οι άνθρωποι αυτοί είναι σε θέση να επικαλούνται τις καλές παραδόσεις, την αιδώ, την καλή πίστη και τις αιώνιες αρχές!

Για τους πρώτους σοσιαλιστές (Φουριέ, Όουεν, Σαιν-Σιμόν κλπ.) ήταν μοιραίο να περιοριστούν σε όνειρα για την υποδειγματική κοινωνία του μέλλοντος και να καταδικάσουν κάθε προσπάθεια που έκαναν οι εργάτες για να βελτιώσουν έστω και λίγο την τύχη τους (απεργίες, συνδικάτα, πολιτικές κινήσεις). Και αυτό ήταν μοιραίο διότι οι κοινωνικές συνθήκες δεν είχαν φτάσει σε τέτοιο βαθμό ανάπτυξης, ώστε να επιτρέπουν στην εργατική τάξη να συγκροτηθεί σε μαχόμενη τάξη. Αν όμως δεν μας επιτρέπεται να αποκηρύξουμε αυτούς τους πατριάρχες του σοσιαλισμού, όπως δεν επιτρέπεται στους χημικούς να αποκηρύξουν τους πατέρες τους, τους αλχημιστές, θα πρέπει πάντως να αποφύγουμε να πέσουμε ξανά στα σφάλματά τους, που θα ήταν ασυγχώρητα αν διαπράττονταν από μας.

Αργότερα πάντως, το 1839 -όταν η πολιτική και οικονομική πάλη της εργατικής τάξης είχε λάβει αρκετά οξύ χαρακτήρα στην Αγγλία- ο Bray, ένας από τους μαθητές του Όουεν και ένας από αυτούς που είχαν ανακαλύψει την αλληλοβοήθεια αρκετά πριν από τον Προυντόν, εξέδωσε ένα βιβλίο με τίτλο LABOUR'S WRONGS AND LABOUR'S REMEDY (Τα δεινά και τα μέσα θεραπείας της εργασίας).

Σε ένα από τα κεφάλαια που αναφέρεται στην αναποτελεσματικότητα όλων των μέσων θεραπείας που μπορεί να προσφέρει η παρούσα μορφή πάλης, ασκεί σκληρή κριτική σε όλες τις κινήσεις, πολιτικές και οικονομικές, των άγγλων εργατών. Καταδικάζει το πολιτικό κίνημα, τις απεργίες, τον περιορισμό της εργάσιμης μέρας, τη ρύθμιση της εργασίας των γυναικών και των παιδιών στις βιομηχανίες διότι, κατά την άποψή του, όλα αυτά όχι μόνον δεν μας επιτρέπουν να ξεφύγουμε από το υπάρχον κοινωνικό καθεστώς, αλλά και μας κρατούν δέσμιους σ' αυτό και εντείνουν ακόμη περισσότερο τους ανταγωνισμούς.

Φτάνουμε τώρα στον Προυντόν, τον προφήτη αυτών των διδακτόρων κοινωνικών επιστημών. Ο δάσκαλος είχε το θάρρος να εκφρασθεί ρητά ενάντια σε όλες τις οικονομικές κινήσεις (συνδικάτα, απεργίες κλπ.) που ήταν αντίθετες στις μεσσιανικές θεωρίες του περί αλληλοβοήθειας και ενθάρρυνε με τα γραπτά και την προσωπική συμμετοχή του το πολιτικό κίνημα της εργατικής τάξης. Αντίθετα οι μαθητές του δεν τολμούν να εκφρασθούν ανοιχτά ενάντια στο κίνημα. Ήδη το 1847, στιγμή κατά την οποία εκδίδεται το μεγάλο έργο του δασκάλου: Οι οικονομικές αντιφάσεις, αντέκρουσα τις σοφιστείες του που στρέφονταν ενάντια στο εργατικό κίνημα². Πάντως το 1864, μετά το νόμο Ollivier που παρείχε στους γάλλους εργάτες το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι με μεγάλους περιορισμούς, ο Προυντόν επανήλθε στο ίδιο θέμα με το βιβλίο του Πολιτικές ικανότητες των εργαζόμενων τάξεων, το οποίο εκδόθηκε λίγες μέρες μετά το θάνατό του.

Οι επιθέσεις του δασκάλου ταίριαζαν τόσο πολύ στα γούστα των αστών ώστε οι Times με αφορμή τη μεγάλη απεργία των ραφτάδων του Λονδίνου το 1866 έκαναν στον Προυντόν την τιμή να τον μεταφράσουν και να καταγγείλουν τους απεργούς με τα ίδια του τα λόγια. Ιδού ορισμένα δείγματα.

Οι ανθρακωρύχοι του Rive-de-Gier έκαναν απεργία. Οι στρατιώτες έσπευσαν να τους

επαναφέρουν στην τάξη. "Η κρατική αρχή, φωνάζει ο Προυντόν που διέταξε να εκτελεσθούν οι ανθρακωρύχοι του Rive-de-Gier έκανε αγάριστο έργο. Έδρασε ωστόσο όπως ο αρχαίος Βρούτος που έπρεπε να διαλέξει μεταξύ της πατρικής αγάπης και του καθήκοντός του ως Υπάτου: έπρεπε να θυσιάσει τα παιδιά του για να διασώσει τη Δημοκρατία. Ο Βρούτος δεν δίστασε και οι επόμενες γενιές δεν τολμούν να τον καταδικάσουν"³. Οι προλετάριοι δεν θυμούνται κάποιον αστό που να δίστασε να θυσιάσει τους εργάτες του προκειμένου να διασώσει τα συμφέροντά του. Πόσο Βρούτοι⁴ είναι οι αστοί!

"Και όμως όχι: δεν υπάρχει το δικαίωμα δημιουργίας συνδικάτων, όπως δεν υπάρχει το δικαίωμα της απάτης ή της κλοπής, όπως δεν υπάρχει το δικαίωμα της αιμομιξίας και της μοιχείας"⁵. Πρέπει πάντως να πούμε ότι αναμφίβολα υπάρχει το δικαίωμα της ανοησίας.

Ποιες είναι λοιπόν οι αιώνιες αρχές, στο όνομα των οποίων ο δάσκαλος εξαπολύει τους αλλοπρόσαλλους αφορισμούς του;

Πρώτη αιώνια αρχή: "Το ύψος του μισθού καθορίζει την τιμή των εμπορευμάτων".

Και αυτοί ακόμη που δεν έχουν καμιά γνώση πολιτικής οικονομίας και αγνοούν ότι ο μεγάλος αστός οικονομολόγος Ricardo αντέκρουσε οριστικά αυτό το παραδοσιακό λάθος στο βιβλίο του Αρχές της πολιτικής οικονομίας που εκδόθηκε το 1817, γνωρίζουν το τόσο αξιοσημείωτο παράδειγμα της αγγλικής βιομηχανίας, η οποία μπορεί να πουλά τα προϊόντα της σε τιμές αρκετά χαμηλότερες από εκείνες οποιασδήποτε άλλης χώρας, ενώ οι μισθοί είναι στην Αγγλία συγκριτικά υψηλότεροι απ'ότι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ευρώπης.

Δεύτερη αιώνια αρχή: "Ο νόμος που επιτρέπει τα συνδικάτα είναι εξαιρετικά αντινομικός, αντιοικονομικός, αντίθετος σε κάθε κοινωνία και τάξη". Με μια λέξη είναι "αντίθετος στο οικονομικό Δικαίωμα του ελεύθερου ανταγωνισμού". Αν ο δάσκαλος ήταν κάπως λιγότερο σωβινιστής, θα διερωτάτο πώς εξηγείται το ότι στην Αγγλία εκδόθηκε σαράντα χρόνια νωρίτερα ένας νόμος τόσο αντίθετος στα οικονομικά δικαιώματα του ελεύθερου ανταγωνισμού και πώς γίνεται αυτός ο νόμος --που είναι τόσο αντίθετος σε κάθε κοινωνία και τάξη να επιβάλλεται ως αναγκαιότητα ακόμη και για τα ίδια τα αστικά κράτη, στο βαθμό που αναπτύσσεται η βιομηχανία και μαζί με αυτή ο ελεύθερος ανταγωνισμός. Τότε θα ανακάλυπτε ίσως ότι αυτό το Δικαίωμα (με Δ κεφαλαίο) υπάρχει μόνο στα Οικονομικά εγχειρίδια που συγγράφουν οι αδελφοί Αδαίς της αστικής πολιτικής οικονομίας και στα οποία βρίσκονται μαργαριτάρια όπως το παρακάτω: Η ιδιοκτησία είναι καρπός της εργασίας... των άλλων παρέλειψαν να προσθέσουν.

Τρίτη αιώνια αρχή: "Συνεπώς με το πρόσημα να ανυψωθεί η εργατική τάξη από τη λεγόμενη κοινωνική κατωτερότητα, πρέπει να αρχίσουμε να καταγγέλλουμε μια ολόκληρη τάξη πολιτών: την τάξη των κυρίων, επιχειρηματιών, εργοδοτών και αστών: πρέπει να ωθήσουμε την εργατική δημοκρατία στο να περιφρονεί και να μισεί αυτούς τους ανάξιους συμπολίτες της μεσαιάς τάξης. Πρέπει να προτιμήσουμε τον εμπορικό και βιομηχανικό πόλεμο από την έννομη καταστολή και τον ανταγωνισμό των τάξεων από την κρατική αστυνομία"⁶.

Για να εμποδίσει την εργατική τάξη να ξεφύγει από τη λεγόμενη κοινωνική κατωτερότητά της, ο δάσκαλος καταδικάζει τα συνδικάτα που συγκροτούν την εργατική τάξη σε τάξη ανταγωνιστική προς την αξιοσέβαστη κατηγορία των εργοδοτών, επιχειρηματιών, αστών, οι οποίοι αναμφίβολα προτιμούν, όπως και ο Προυντόν, την κρατική αστυνομία από τον ταξικό ανταγωνισμό. Για να αποφευχθεί κάθε ενόχληση αυτής της αξιοσέβαστης τάξης, ο καλός μας Προυντόν προτείνει στους εργάτες -μέχρις ότου φτάσει το αλληλοβοηθητικό καθεστώς και παρά τα μειονεκτήματά της- "την ελευθερία ή ανταγωνισμό, τη μοναδική εγγύησή μας"⁷.

Ο δάσκαλος κήρυσσε την αδιαφορία για τα οικονομικά ζητήματα προκειμένου να προστατέψει την ελευθερία ή τον αστικό ανταγωνισμό, τη μοναδική εγγύησή μας. Οι μαθητές του διδάσκουν την αδιαφορία για τα πολιτικά ζητήματα για να προστατέψουν την αστική ελευθερία, τη μοναδική εγγύησή τους. Αν οι πρώτοι χριστιανοί που επίσης κήρυσσαν την αδιαφορία για τα πολιτικά ζητήματα χρειάστηκαν τη συνδρομή ενός αυτοκράτορα για να μεταμορφωθούν από καταπιεζόμενους σε καταπιεστές, οι σύγχρονοι απόστολοι της αδιαφορίας για τα πολιτικά ζητήματα δεν πιστεύουν ότι οι αιώνιες αρχές τους επιβάλλουν και σ' αυτούς τους ίδιους την αποχή από τις κοσμικές απολαύσεις και τα πρόσκαιρα προνόμια της αστικής κοινωνίας. Πάντως πρέπει να τους αναγνωρίσουμε ότι υπομένουν με στωικότητα αντάξια των χριστιανών μαρτύρων το ασήκωτο

φορτίο των 14 ή 16 ωρών εργασίας που φέρουν οι βιομηχανικοί εργάτες!

Λονδίνο, Ιανουάριος 1873

1 Μετάφραση Δημήτρης Δημούλης

Το κείμενο γράφτηκε από τον Μαρξ στα γαλλικά μεταξύ Δεκεμβρίου 1872 και Ιανουαρίου 1873. Δημοσιεύθηκε στο Almanacco Repubblicano per l'anno 1874 σε ιταλική μετάφραση Enrico Bignami. Το γαλλικό χειρόγραφο του Μαρξ δεν έχει βρεθεί. Η μετάφραση γίνεται από τα ιταλικά σύμφωνα με την έκδοση MEGA-2 (τ. 24, σ. 105-109) (Στμ).

2 Βλ. το κεφάλαιο II παρ. V με τίτλο Οι απεργίες και τα εργατικά συνδικάτα στο τομίδιο Αθλιότητα της Φιλοσοφίας, απάντηση στη Φιλοσοφία της Αθλιότητας του κυρίου Προυντόν (Παρίσι 1847 -εκδόσεις Frank).

3 Π. Ζ. Προυντόν, Περί της πολιτικής ικανότητας των εργαζόμενων τάξεων, Παρίσι, εκδόσεις Lacroix και σία, 1868, σελ. 327.

4 “Che Bruti”, το οποίο είναι ομόηχο με το “che bruti” (τι κτήνη) και περίπου ομόηχο με το ‘che brutti’ (πόσο αποκρουστικοί) (Στμ).

5 Ό.π., σελ. 333.

6 Ό.π., σελ. 337-38.

7 Ό.π., σελ. 334.

Μαρξ

Η υπόθεση Νετσάγιεφ

Η δίκη Νετσάγιεφ

«Πληροφορηθήκαμε, γράφουν οι Μαρξ - Ενγκελς, για τη δράση της Συμμαχίας στη Ρωσία από την πολιτική δίκη, γνωστή ως υπόθεση Νετσάγιεφ, που έγινε τον Ιούλιο του 1871 στο δικαστήριο της Πετρούπολης. Για πρώτη φορά στη Ρωσία μια πολιτική δίκη έγινε μπροστά σε ορκωτό δικαστήριο και δημόσια. Ολοι οι δικάζόμενοι, πάνω από ογδόντα άτομα, άνδρες και γυναίκες, ανήκαν, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, στη σπουδάζουσα νεολαία. Είχαν μείνει προφυλακισμένοι από το Νοέμβριο του 1869 ως τον Ιούλιο του 1871 στα μπουντρούμια του φρουρίου του Πετροπαβλίφσκ, με αποτέλεσμα δυο απ' αυτούς να πεθάνουν και μερικοί άλλοι να παραφρονήσουν. Βγήκαν από τα μπουντρούμια απλώς για να ακούσουν την απόφαση, που τους καταδίκασε σε καταναγκαστικά έργα στα ορυχεία της Σιβηρίας, σε ειρκτική και σε φυλάκιση δεκαπέντε, δώδεκα, δέκα, επτά και δύο χρόνων(...) Το έγκλημά τους ήταν πως ανήκαν σε μια μυστική εταιρία, η οποία είχε σφετερισθεί το όνομα της Διεθνούς Ένωσης Εργατών και στην οποία στρατολογήθηκαν από απεσταλμένο της διεθνούς επαναστατικής επιτροπής, που διέθετε πληρεξούσια δήθεν με τη σφραγίδα της Διεθνούς. Αυτός ο απεσταλμένος τους έβαλε να διαπράξουν μια σειρά απάτες και ανάγκασε μερικούς απ' αυτούς να γίνουν συνεργοί του στη διάπραξη μιας δολοφονίας. Αυτή η δολοφονία ήταν που οδήγησε την αστυνομία στα ίχνη της μυστικής εταιρίας, αλλά, όπως συμβαίνει συνήθως, ο ίδιος ο απεσταλμένος είχε ήδη εξαφανιστεί. **Σ' όλη αυτή την υπόθεση ο ρόλος του απεσταλμένου ήταν πολύ ύποπτος. Ο απεσταλμένος αυτός ήταν ο Νετσάγιεφ (...)**

Το 1861, απαντώντας στα φορολογικά μέτρα, που αποσκοπούσαν στο να μην μπορούν οι άποροι νέοι να πλησιάσουν στην ανώτερη εκπαίδευση, και στα δικαστικά μέτρα, που απέβλεπαν στο να τους υποτάξουν στην αστυνομική αυθαιρεσία, οι φοιτητές εξέφρασαν έντονη και ομόφωνη διαμαρτυρία, που από τις συνελεύσεις την κατέβασαν στους δρόμους και τη μετέτρεψαν σε εντυπωσιακές διαδηλώσεις (...) Οι συνελεύσεις (...) έδιναν ταυτόχρονα τη δυνατότητα να συζητούνται πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα. Η ρωσική σπουδάζουσα νεολαία, που στο μεγαλύτερο μέρος της την αποτελούσαν παιδιά αγροτών και άλλων φτωχών ανθρώπων, είχε διαποτιστεί σε τέτοιο βαθμό απ' τις σοσιαλιστικές ιδέες, ώστε ονειρευόταν κιόλας την άμεση υλοποίησή τους(...) Μέσα σ' αυτή την κατάσταση έκανε την εμφάνισή του ο Νετσάγιεφ, που, εκμεταλλευόμενος το κύρος της Διεθνούς και τον ενθουσιασμό αυτής της νεολαίας, επιχείρησε να πείσει τους φοιτητές ότι δεν είναι καιρός να ασχολούνται με τέτοια μικροπράγματα, τη στιγμή που υπάρχει μέσα στη Διεθνή μια τεράστια μυστική εταιρία, που ανάβει τη φωτιά της παγκόσμιας επανάστασης και είναι έτοιμη για άμεσες ενέργειες στη Ρωσία. Ο Νετσάγιεφ κατάφερε να εξαπατήσει μερικούς νέους ανθρώπους και να τους παρασύρει σε εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, που έδωσαν την ευκαιρία στην αστυνομία να τσακίσει αυτό το κίνημα των σπουδαστών, τόσο επικίνδυνο για την επίσημη Ρωσία.

Η ύποπτη φυγή στη Γενεύη

Το Μάρτιο του 1869 έφτασε στη Γενεύη ένας νεαρός Ρώσος, που προσπάθησε να αποκτήσει την εμπιστοσύνη όλων των Ρώσων εμικρέδων, παριστάνοντας τον αντιπρόσωπο των φοιτητών της Πετρούπολης. Εμφανιζόταν με διάφορα ονόματα. Μερικοί εμικρέδες γνώριζαν από αξιόπιστες πηγές πως από την Πετρούπολη δεν είχε σταλεί κανένας αντιπρόσωπος. Άλλοι, ύστερα από συζήτηση με τον δήθεν αντιπρόσωπο, τον πέρασαν για χαφιέ. Στο τέλος, είπε το πραγματικό του όνομα: Νετσάγιεφ. Ελεγε ότι είχε αποδράσει απ' το φρούριο της Πετρούπολης, όπου ήταν έγκλειστος σαν πρωτεργάτης των ταραχών που ξέσπασαν τον Ιανουάριο του 1869 στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της πρωτεύουσας. Μερικοί εμικρέδες, που είχαν μείνει για καιρό έγκλειστοι σ' αυτό το φρούριο, γνώριζαν από προσωπική εμπειρία ότι από κει είναι αδύνατο να ξεφύγει κανείς. Γι' αυτό κατάλαβαν ότι εδώ ο Νετσάγιεφ λέει ψέματα. Εξάλλου, επειδή στις εφημερίδες και τα γράμματα που έπαιρναν μνημονεύονταν τα ονόματα των διωκόμενων φοιτητών και πουθενά δε γινόταν λόγος περί Νετσάγιεφ, θεώρησαν ότι τα όσα αραδιάζει για τη δήθεν επαναστατική δράση του είναι παραμύθια. Ο Μπακούνιν, όμως, έπαιρνε φανερά το μέρος του

Νετσάγιεφ. Διαλαλούσε παντού πως ο Νετσάγιεφ είναι "έκτακτος απεσταλμένος της μεγάλης μυστικής οργάνωσης που υπάρχει και δρα στη Ρωσία"(...)Σε μια συζήτηση που είχε ο Νετσάγιεφ με έναν εμικρέ, αναγκάστηκε να ομολογήσει ότι δεν τον έστειλε αντιπρόσωπο καμία μυστική οργάνωση (...)

Και όμως έπεφταν στα χέρια του Τσάρου

Από τον Απρίλιο του 1869 οι Μπακούνιν και Νετσάγιεφ άρχισαν να προετοιμάζουν το έδαφος για επανάσταση στη Ρωσία. Από τη Γενεύη έστελναν επιστολές, εκκλήσεις και τηλεγραφήματα στην Πετρούπολη, στο Κίεβο και σε άλλες πόλεις. Ωστόσο, γνώριζαν ότι δεν μπορούσαν να φτάσουν στη Ρωσία επιστολές, εκκλήσεις και ιδίως τηλεγραφήματα, δίχως να το μάθει το "III Γραφείο", (σ.σ.το 3ο Γραφείο της καγκελαρίας του Τσάρου, που ήταν η διεύθυνση της μυστικής αστυνομίας στη Ρωσία), (η μυστική αστυνομία). Ολα αυτά μπορούσαν να έχουν ένα και μόνο σκοπό: να εκθέσουν ανθρώπους. Αυτές οι ανέντιμες μέθοδοι, ανθρώπων που δε ριποκινδύνευαν τίποτα στην καλοστεκούμενη Γενεύη, οδήγησαν σε πολυάριθμες συλλήψεις στη Ρωσία. Τους είχαν, μάλιστα, προειδοποιήσει ότι δημιουργούν κινδύνους. Εχουμε αποδείξεις πως γνωστοποίησαν στον Μπακούνιν την ακόλουθη περικοπή μιας επιστολής απ' τη Ρωσία.

"Για όνομα του Θεού, πέστε στον Μπακούνιν να πάψει, αν έχει έστω και κάτι ιερό μέσα του για την επανάσταση, να στέλνει τις εξωφρενικές προκηρύξεις του, που οδηγούν σε έρευνες σε πολλές πόλεις, σε συλλήψεις και παραλύουν κάθε σοβαρή δουλιά"(...)

Στις 7 Απριλίου 1869, ο Νετσάγιεφ γράφει στην Κα Τομίλοβα, σύζυγο συνταγματάρχη, ο όποιος αργότερα πέθανε απ' τον καημό για τη σύλληψη της γυναίκας του, ότι "στη Γενεύη πνίγονται στις δουλιές" και την προτρέπει να στείλει εκεί έναν σίγουρο άνθρωπο για να μιλήσει μαζί του. "Η υπόθεση, για την οποία πρέπει να κουβεντιάσουμε, δεν άφορα μόνο το δικό μας εμπόριο, αλλά και το πανευρωπαϊκό. Εδώ το πράγμα βράζει. Μαγειρεύεται μια τέτοια σούπα, που δε θα μπορέσει ούτε όλη η Ευρώπη να την αποτελειώσει. Βιαστείτε, λοιπόν". Ακολουθεί σύσταση της Γενεύης. Αυτή η επιστολή δεν έφτασε στον παραλήπτη. Την έπιασε στο ταχυδρομείο η μυστική αστυνομία, με επακόλουθο τη σύλληψη της Κας Τομίλοβα, που πρωτοείδε την επιστολή μόνο κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων ("Εφημερίδα της Πετρούπολης", αρ. φύλ. 187, 1871)(...)

Και η περίπτωση της Αλεξαντρόφσκαγια

Η Κα Αλεξαντρόφσκαγια ήταν πολύ εκτεθειμένη στην περίοδο των ταραχών του 1861-1862. Κάθισε μάλιστα και στη φυλακή, όπου η στάση της δεν ήταν και τόσο σωστή. Σε μια κρίση ειλικρίνειας έγραψε μια εξομολόγηση προς τους δικαστές της και η εξομολόγηση αυτή ενοχοποίησε πολλούς ανθρώπους(...) Είναι άξιο απορίας για ποιο λόγο ο Νετσάγιεφ χρειάστηκε έναν συνεπιβάτη,(σ.σ. για ταξίδι από τη Ρωσία στη Γενεύη), του οποίου και μόνο η παρουσία θα ήταν αρκετή για να προκαλέσει τη σύλληψή του στα σύνορα: Μολαταύτα, ο Νετσάγιεφ, συνοδευόμενος από την Κα Αλεξαντρόφσκαγια, έφθασε αισίως στη Γενεύη και, ενώ τους άμοιρους ανθρώπους που εξαπάτησε τους έριχναν στη φυλακή, αυτός μαζί με τον Μπακούνιν καταπιάστηκε με τη σύνταξη του δεύτερου τεύχους της "Λαϊκής Τιμωρίας". Ο Μπακούνιν, απέραντα υπερήφανος διότι η "Journal de Geneve" γράφει για τη συνωμοσία Νετσάγιεφ και του αποδίδει (του Μπακούνιν) καθοδηγητικό ρόλο σ' αυτήν, ξέχασε πως η "Λαϊκή Τιμωρία" του τυπώνεται δήθεν στη Μόσχα και αναδημοσίευσε σ' αυτήν μια ολόκληρη σελίδα απ' το άρθρο της "Journal de Geneve", γραμμένο στα γαλλικά. Μόλις ετοιμάστηκε το περιοδικό, ανέθεσαν στην Κα Αλεξαντρόφσκαγια να το μεταφέρει μαζί με άλλες προκηρύξεις στη Ρωσία. Στα σύνορα, ένας πράκτορας του III Γραφείου, που είχε στήσει καρτέρι στην Κα Αλεξαντρόφσκαγια, της πήρε το πακέτο. Μετά τη σύλληψή της, παρέδωσε στον πράκτορα έναν κατάλογο ονομάτων, που μόνο ο Μπακούνιν μπορούσε να τα γνωρίζει. Ενας από τους κατηγορούμενους στην υπόθεση Νετσάγιεφ, αλλά και από τους πιο κοντινούς του ανθρώπους, παραδέχτηκε στο δικαστήριο ότι "θεωρούσε προηγούμενα τον Μπακούνιν έντιμο άνθρωπο και δεν καταλαβαίνει πως αυτός, μαζί με τους άλλους, μπόρεσε τόσο ύπουλα να εκθέσει αυτή τη γυναίκα στον κίνδυνο της σύλληψης"».

Αυτός λοιπόν ήταν ο Νετσάγιεφ, ένας κοινός προβοκάτορας, που είχε σχέση ή χρησιμοποιήθηκε από τις τσαρικές αρχές ενάντια στους επαναστάτες.

Τα κείμενα των Μαρξ - Ενγκελς είναι από το βιβλίο «Κ.Μαρξ - Φ.Ενγκελς, για τον αναρχισμό, εκδόσεις «Καζάντζα».

1 Τα κείμενα των Μαρξ - Εγκελς είναι από το βιβλίο Κ.Μαρξ - Φ.Εγκελς, *Για τον αναρχισμό*, εκδόσεις Καζάντζα.

Η υπόθεση Νετσάγιεφ, με αφορμή μια δίκη που έγινε στη Ρωσία το 1871, αποκάλυψε το ρόλο του ως πράκτορα, με διάφορα περιστατικά ανθρώπων, οι οποίοι έχοντας σχέση μαζί του συνελήφθησαν από το τσαρικό καθεστώς, με επαναστατικό υλικό στην κατοχή τους. Τα κείμενα των Μαρξ - Εγκελς γι' αυτή την υπόθεση, αποκαλύπτουν τον προβοκατόρικο ρόλο αυτού, που ως επαναστατική μορφή πάλις είχε την ατομική τρομοκρατία. Ας αφήσουμε τα κείμενα των κλασικών του μαρξισμού να μιλήσουν γι' αυτόν.